№ 154 ՇԱԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 18

1909

ԵՐԵՍՈՒՆԵՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՇԱԲԱԹ ՅՈՒԼԻՍԻ 18 № 154

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Տելեֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզվով
Ցայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆօն № 253.

ՄՇԱԿ

(37-ՐԴ ՏԱՐԻ)

Յուլիսի 1-ից մինչև տարվայ վերջը 5 ր. 50 կ.։

Ամերիկա՝ 3 դոլլար, Եւրօպա՝ 15 ֆրանկ, Թիւրքիա՝ 60 ղրուշ։

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ». TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Կովկասից դուրս գտնվող անձերի և հիմնարկութիւնների յայտարարութիւնները բացառապէս ընդունվում են՝ Մոսկվայում—Центральная Контора Объявленій Торгов. Дома Л. и Э. Метцль и К-о, Мясницкая, д. Сытова, և նրա բաժանմունքներում—Պետերբուրգում՝ Морская, 11, Վարշավայում՝ Маршалковская, 130, Պարիզում՝ 8 Площадь Биржи.

Ժողովրդական Տուն

ԶՈՒԲԱԼՕՎԻ ԱՆՈՒԱՆ

Ժողովրդական ներկայացումների կազմակերպ.

Հայկական սեկցիա

Շաբաթ, յուլիսի 18-ին

Հայոց դրամ. ընկ. Թատերասէրների խումբը կը ներկայացնէ

I

ԽԱՆՈՒՄ

կոմ. 3 գործ., հեղ. Ցագարելու, թարգմ. Արաքսեանի

III արարուածում ՆՈՐ ԿՈՒՊԼԵՏՆԵՐ դուդուկով

II

ՕՍԿԱՆ ՊԵՏՐՕՎԻՉԸ ԷՆ ԿԻՆՔՈՒՄԸ

Կատակերգութիւն 1 արար., հեղ. Գ. Սունդուկեանի

Սկիզբն է երեկոյեան $8^1/_2$ ժ.։

Տեղերի գները 50 կ. մինչև 5 կ.։

ԱԶԴ.—Հայկական սեկցիայի յաջորդ ներկայացումը տեղի կունենայ յուլիսի 26-ին։

(ու. շ.) (առ.) 661. 2—2

ՊԱՍՏԱՌՆԵՐ

(ОБОИ)

ԷՂԲ. ՏԱՐՆՕՊՕԼԻ

Ֆաբրիկայի

Գտնվում է կայսրութեան բոլոր մեծ քաղաքներում։

Բաժանմունքը Թիֆլիսում—Գօլովինսկի պր., 21, Արտիստ. ընկ. շէնութ.

Գները ֆաբրիկային են։

(շ. ե.) ա. 197. 25—20

Զանգեզուր գաւառի՝ ՂԱՓԱՆԻ և ՄԵՂՐԻԻ շրջանի գիւղական միդասեան դպրոցների համար

հարկաւոր են

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ

Առաւելութիւն կը տրվի Ներսիսեան դպրոց կամ Գէորգեան ճեմարան աւարտածներին։ Խնդրատու ուսուցիչները պիտի ներկայացնեն իրանց աւարտման վկայականները կամ նրանց պատճէնները։ Պայմաններն են. բնակարան, ծառայ, վառելիք և 420—480 ր. ռոճիկ։ Մանրամասն պայմանների մասին ցանկացողները թող բարեհաճեն դիմել մինչև օգոստոսի 10-ը հետեւեալ հասցէով՝ Баку, контора О-ва „Арамаздъ“ А. Вачьянцъ.

(հ. շ. ե.) (առ.) 657. 3—2

ԱԲԱՍԹՈՒՄԱՆՈՒՄ

Բժիշկ

Մ. Ն. ՄՈՍԷՍԵԱՆ

Ընդունում է հիւանդներին։ Ներքին և երեխաների հիւանդութիւններ։

Ամառանոց Սկօրովի։

(չ. շ.) (առ) 631. 5—4

ՀՈԳԱՏԱՐ ԱՋԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Անդրկովկասի տեղական ինքնավարութեան ծրագրի մշակումը հանդէս է բերել բազմաթիւ հարցեր, որոնց լուծման համար անհրաժեշտ են վիճակագրական և այլ տեղեկութիւններ։

Առաջ բերենք այդ հարցերից կարեւորները։

Արդեօք բաւականանալ մեր երկրի մէջ գոյութիւն ունեցող ներկայ վարչական միութիւններով, թէ՞ փոխել նրանց. արդեօք անխախտ թողնել գաւառների, նահանգների և գաւառամասերի ներկայ սահմանները, թէ՞ ընդունել նոր դասաւորութիւն տեղական ինքնավարութեան մարմինների գործունէութեան համար։

Ի՞նչ միջոցներ գործ դնել, որպէսզի ազգաբնակութեան ներկայացուցչութիւնը աւելի կատարեալ կերպով արտայայտված լինի և նրա գործունէութիւնը աւելի արդիւնարար հետեւանքներ առաջացնի։

Ինչպէ՞ս ապահովել ազգաբնակութեան փոքրամասնութեան ներկայացուցչութիւնը, մտցնել արդեօք համեմատական ներկայացուցչութեան սիստեմը և ինչ եղանակով։

Ի՞նչ ծախքեր կը պահանջեն տեղական ինքնավարութեան մարմինները իրանց կազմակերպութեան և գործունէութեան համար և ինչպէ՞ս ապահովել այդ ծախքերը։

Ինչպէ՞ս կազմակերպել փոքրիկ ինքնավարական մարմինները, որպէսզի նրանք անմիջական կապ ունենան ազգաբնակութեան հետ և միևնոյն ժամանակ նիւթապէս բաւականաչափ ուժեղ հասարակական հիմնարկութիւններ և ձեռնարկութիւններ պահպանելու համար։

Այսպէս են այն հարցերը, որոնք դրված են հրապարակի վրա և սպասում են իրանց մշակութեան և լուծման առաջիկայում։

Այդ հարցերից իւրաքանչիւրը պահանջում է մեր երկրի պայմանների հետ ծանօթութիւն և մի շարք վիճակագրական և ուրիշ նիւթերի ներկայութիւն։

Այն խորհրդակցութիւնները, յանձնաժողովները և սեկցիաները, որոնք կազմվում են նահանգական կենտրոններում, ազնուականութեան շրջաններում, քաղաքներում, գիւղատնտեսական և այլ ընկերութիւններում, միաբերան գանգատվում են, որ շատ քիչ են և աղքատ այն գրական, հետազօտական, վիճակագրական նիւթերը, որոնք պէտք է հիմք ծառայէին կարելիին չափ վստահելի մի ծրագիր մշակելու տեղական ինքնավարութեան հաստատութիւնների համար։

Սակայն կենսական կարեւոր գործը անպատճառ պէտք է ստանայ իր բաւարար լուծումը և մարդիկ պէտք է գործ դնեն իրանց բոլոր ջանքը ժողովելու այն տեղեկութիւնները և նիւթերը, որոնք մատչելի և տրամադրելի են ներկայ պայմաններում։

Եւ մենք հաւատացած ենք, որ եթէ մեր երկրի բանիմաց մարդիկ եռանդով և ոգևորութեամբ վերաբերվեն իրանց առաջ դրված խնդրին, կարող կը լինեն միահամուռ ոյժերով շատ բան աջողեցնել և ինքնավարութեան ծրագիրը բաւարար կերպով ներկայացնել բարձր ատեանների քննութեան։

Անշուշտ, այստեղ կարեւոր է, որ մարդիկ ընդհանուր բառերից, ընդհանուր բաղձանքներից և բարեմաղթութիւններից անցնէին աւելի մանրակրկիտ գործնական աշխատանքի, ձեռք բերէին իրական կեանքի վկայութիւններ և ցուցումներ, ժողովէին մի շարք բնորոշ կենսական փաստեր լուսաբանելու այն ձևակերպութիւնները, որոնք առաջ մղված կը լինեն ինքնավարական ծրագրի յօդուածների խմբագրութեան համար։

Մեր ինտելլիգենտ ոյժերի առաջ առիթ է հանդիսանում զբաղվելու երկրին վերաբերեալ էական խնդիրների մշակութեամբ և ներկայացնելու մի շարք խորհրդածութիւններ, որոնք լինեն արդիւնք ուսումնասիրութեան և լուրջ հոգատար մտածողութեան մեր երկրի շահերի մասին։

Ա. Քալանթար

ԿԱՅՍՐԻ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Կիլ, 16 յուլիսի

Յուլիսի 15-ի երեկոյեան «Շտանդարտ» զբօսանաւի վրա տեղի ունեցաւ ընտանեկան ճաշ, [illegible] ներկայ էին Նոցին Կայսերական Մեծութիւնները և Գէմմէլմարկում եղող բարձր անձինք։

Առաւօտեան կայսերական նաւատորմը դուրս է գալիս Էկկերնֆէրդեան ծովածոցից և կուղեւորվի Գօլտէնաու, որտեղից կը շարունակէ ճանապարհը Վիլհէլմ կայսրի ջրանցքով, շարունակելով ճանապարհորդութիւնը դէպի Ֆրանսիա և Անգլիա։ (Հ. Գ.)

Կիլ, 16 յուլիսի

Առաւօտեան 9 ժամին «Ադմիրալ Մակարօվ» կրէյսերը, իսկ նրա հետեւից «Պօլեարնայա Զվէզդա» կայսերական զբօսանաւը մտան Գօլտէնաուսեան ամբարտակը և շարունակեցին ճանապարհը դէպի Վիլհէլմ կայսրի ջրանցքը։ Առաւօտեան 6 ժամին Էկկերնֆէրդեան ծովածոցից ճանապարհ ընկաւ կայսերական «Շտանդարտ» զբօսանաւը Կայսրով, Կայսրուհով, Թագաժառանգով և Օգոստափառ դուստրներով։ Առաւօտեան 8 ժամ 30 րոպէին «Շտանդարտ» երևաց Կիլի նաւահանգստի մօտ։ Գերմանական զինուորական նաւերից որոտացին ողջոյնի թնդանօթաձգութիւններ։ Չը նայելով վաղ առաւօտեան՝ Գօլտէնաուից շոգենաւերով Կիլ եկաւ բազմաթիւ հասարակութիւն և կանգնեց ափի վրա, մեծ հետաքրքրութեամբ հետևելով «Շտանդարտի» մտնելուն։ Գերմանական ականանաւերի խումբը և «Ունդինա» կրէյսերը ուղեկցում էին կայսերական զբօսանաւին, որին հետեւում էին «Էմիր Բուխարսկի» և «Մոսկովիտյանին» ականանաւերը։ Գերմանական զինուորական նաւերը ուղեկցում էին կայսերական զբօսանաւին մինչև նրա ջրանցք մտնելը։ Առաւօտեան 8 ժամ 45 րոպէին «Շտանդարտը» սկսեց կամաց-կամաց մտնել Գօլտէնաուսեան ամբարտակը։ Հասարակութիւնը հիացմունքով ողջունում էր Նոցին Մեծութիւններին։ Կայսրը ողորմածաբար պատասխանում էր ողջոյններին։ Ամբարտակների մօտ Նոցին Մեծութիւններին դիմաւորեցին ծովային կայարանի կոմենդանտ ծովապետ Պրիտվից և մի քանի ուրիշ բարձրաստիճան զինուորա-ծովային պաշտօնեաներ։ Հէնց այդտեղ էլ կանգնել էր առաջին նաւատորմային դիվիզիայի վաշտը երաժշտական խմբով։ Հէնց «Շտանդարտի» գալուց առաջ Գէմմէլմարկից աւտոմոբիլով ժամանեցին պրուսական պրինց Հէնրիխի ամուսինը, Հէսսէնի մեծ դքսուհին, Բատտենբէրգեան Լուիզա պրինցեսին և պրինց Վալդէմար։ «Շտանդարտը» ամբարտակ մտնելու ժամանակ երաժշտական խումբը նուագեց «Боже Царя храни». Զինուորները զինուորական պատիւներ տուեցին։ Կայսերական զբօսանաւի կանգնելուց յետոյ Գէմմէլմարկից եկած բարձր անձինք անցան «Շտանդարտ» նաւը, որով ուղեկցեն Նոցին Մեծութիւններին մինչև Բրունսբիւտել, ջրանցքի վերջնական կայարանը, ուր կայսերական զբօսանաւի ժամանումը սպասվում է երեկոյեան ժամը 6-ին։ Կիլի նաւահանգստում կանգած նաւերը զարդարված էին դրօշակներով։ (Հ. Գ.)

ԽՌՈՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՍՊԱՆԻԱՅՈՒՄ

Մադրիդ, 16 յուլիսի

Յուլիսի 15-ին ժամանեց թագաւորը և խորհրդակցեց մինիստր-նախագահի և զինուորական մինիստրի հետ։ Ալկօյում և Րէուսում բռնկվեցին անկարգութիւններ։ Ներքին գործերի մինիստրը հրամանագրեց բոլոր նահանգապետներին անխնայ ճնշել ծագող անկարգութիւնները։ (Հ. Գ.)

Սէրբէր, 16 յուլիսի

Մադրիդից հաղորդում են, որ ժողովրդական ամբոխը, որին միացան զինուորները, աղմկալի ցոյցեր սարքեց արքայական պալատի առաջ։ Լսվում էին «կորչի պատերազմը» բացագանչութիւնները։ (Հ. Գ.)

Մադրիդ, 16 յուլիսի

Յուլիսի 15-ին Մէլիլլայից ստացված պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ, մարօկկօցիները բէլսերը հանեցին հիւսիս-աֆրիկեան երկաթուղուց։ Երկու սպանական զօրաբաժին ցրեցին մարօկկօցիներին և վերականգնեցին գնացքների երթեւեկութիւնը։ Մեծ են մարօկկօցիների կորուստները։ Սպանացիները կորցրին 100 սպանվածներ և վիրաւորներ։ Սպանվածների թւում են, բացի գէներալ Պինտօսից, բատալիօնի երկու հրամանատարներ։ Վերջին ճակատամարտը ըստ երևոյթին աջող վախճան ունեցաւ սպանացիների համար, որոնք գրաւեցին նոր դիրքեր Մէլիլլայի մօտ։

Կէսօրին ստացված պաշտօնական տեղեկութիւնների համեմատ, Բարսէլօնայում բարրիկադների դէմ կրակ բացվեց։ Բարսէլօնայի փողոցներում պատերին կպցրած յայտարարութիւնները առաջարկում են խաղաղ ազգաբնակութեանը մնալ տներում։ (Հ. Գ.)

Մադրիդ, 16 յուլիսի

Ֆերրօլում կանգնած երկու կրէյսեր և երեք հականականաւեր հրաման ստացան գնալ Բարսէլօնա։ (Հ. Գ.)

Սէրբէր, 16 յուլիսի

Յուլիսի 15-ին Բ[illegible] տեղ ստացված տեղեկութիւնների համեմատ՝ անկարգութիւններն այնտեղ շարունակվում են։ Ոստիկանութեան հետ ունեցած ընդհարման ժամանակ սպանվեցին 11, վիրաւորվեցին 50 մարդ։ Զօրքերը հրաժարվում են կրակել ամբոխի վրա։ Նոյն տեղեկութիւնների համեմատ ամբողջ՝ Կատալօնիան բռնկված է ապստամբութեամբ։ (Հ. Գ.)

Պարիզ, 16 յուլիսի

Մինիստրների խորհրդում Պիշօն զեկուցեց մարօկկեան միսսիայի հետ ունեցած բանակցութիւնների հետեւանքների մասին։ Պիշօնը հրամանագրեց գէներալ Ժօյնարին արգելել Ալժիրում գտնվող մարօկկօցիներին զինված հրոսակախմբերով անցնել հարևան Մէլիլլայի շրջանը։ (Հ. Գ.)

Մէլիլիա, 16 յուլիսի

Յուլիսի 14-ի պատերազմի օրից ընդհատված է երկաթուղիական հաղորդակցութիւնը, որի պատճառով անհնարին դարձաւ հայթայթել առաջապահ պահակախմբերին ռազմամթերքներ և ուտելեղէններ։ Գործերի դրութիւնը լուրջ է Մէլիլլայում։ Կռիւը տեղի ունէր քաղաքի պատերի տակ։ Բացի գէներալ Պինտօսից սպանված են մէկ գնդապետ, երկու փոխ-գնդապետ, մի մայօր, հինգ կապիտան, շատ կրտսեր օֆիցերներ և մօտ 100 զինուորներ։ Վիրաւորված են մօտ 2000, որոնց թւում շատ օֆիցերներ։ (Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լայպցիգ, 16 յուլիսի

Համալսարանի գոյութեան հինգ-հարիւրամեակի տօնախմբութեան առիթով ժամանեց թագաւորը։ Յուլիսի 15-ին նոյնպէս ժամանեց թագաւորի եղբայր պրինց Եօհան-Գէօրգ։ (Հ. Գ.)

Կիլ, 16 յուլիսի

Հէսսէնի մեծ դուքսը յուլիսի 15-ին կէսօրից յետոյ Գէմմէլմարկից դուրս եկաւ և ճանապարհ ընկաւ Կիլից Լայպցիգ՝ համալսարանական յօբելեանին մասնակցելու համար։ (Հ. Գ.)

Վիեննա, 16 յուլիսի

«Կօրրէսպօնդէնց-Բիւրօյին» հեռագրում են Կ. Պօլսից, որ Պրիզրէնի աւստրիական փոխ-հիւպատոսը յուլիսի 14-ի երեկոյեան Տօպօնեան կամուրջի մօտ յարձակման ենթարկվեց մի ալբանացու կողմից, որը մի քանի անգամ կրակեց նրա վրա։ Փոխ-հիւպատոսն անվնաս մնաց։ (Հ. Գ.)

Կովկասի բարենորոգումների առիթով «Р. С.» լրագրի Պետերբուրգի թղթակիցը հաղորդում է, որ Կովկասի Փոխարքայի Պետերբուրգ գնալու գլխաւոր պատճառը կովկասեան բարենորոգումների մասին ճշգրիտ և հիմնաւոր զեկուցում ներկայացնելու անհրաժեշտութիւնն է եղել։

Առաջին հերթում դրված է Կովկասում համաքեմստվային բարենորոգումներ մտցնելու խնդիրը։ Այդ աշխատանքները, ինչպէս արդէն յայտնի է, սկսված են մեղանում։ Ցամենայն դէպս Փոխարքային մօտիկ շրջաններում խօսում են, որ այդ բոլոր աշխատանքները կարող են վերջանալ մինչև դեկտեմբեր ամիսը ներկայ 1909 թւի, որից յետոյ սիստեմատիկ կերպով մշակված այդ բոլոր աշխատանքները նիւթ կը ծառայեն մինիստրների խորհրդի մէջ զեկուցում տալու համար։

Կովկասի բարենորոգումների երկրորդ կարեւոր հարցը գիւղացիների դրութիւնը բարելաւելն է։ Կոմս Վօրօնցով-Դաշկովը փոխարքայութեան պաշտօնը ստանձնելու օրից արդէն ուշադրութիւն դարձրեց այդ աննորմալ դրութեան վրա։ Գիւղատնտեսական կուլտուրայի յետամնացութեան գլխաւոր պատճառը գիւղացու իրաւունքների անորոշութիւնն է հողատիրութեան գործերում։ Այդ պատճառով, հաւանական է՝ որ համապատասխան մի օրինագիծ կը ներկայացվի գիւղացիական հողատիրութեան մասին Պետական Դումայի առաջիկայ սեսսիային։

Կովկասի մէջ կառուցանելու նկատված երկաթուղիներից առանձին կարեւորութիւն է տրվում Կախէթիայի և Կովկասեան լեռնաշղթայից անցկացնելիք երկաթուղագծերին, որպէս երկրի համար չափազանց անհրաժեշտութիւն ներկայացնող, որովհետև լեռնային կարճ երկաթուղային հաղորդակցութիւն չունենալով՝ Կովկասը համարեա կտրված է կենտրօնական Ռուսաստանից։ Լեռնային երկաթուղու նախագիծը արդէն մշակված է և սպասում է մասնաւոր ձեռնարկողների։

ԹԻՒՐՔԻԱՅԻ ՇՈՒՐՋԸ

Կ. Պօլիս, 16 յուլիսի

«Կօլխիդա» նաւով Բեօյուք-դերէից քաղաք ժամանեց ռուսաց դեսպան Զարիկօվ։ Դեսպանը, դեսպանութեան բոլոր պաշտօնեաների, զինուորական և ծովային գործակալների, պահականաւերի հրամանատարների հետ միասին, երկու արարողապետների ուղեկցութեամբ և առաջընթացութեամբ հեծեալ զինուորների, հեծեալ գվարդիացիների և կաւասների, պալատական կառքերով գնաց Դօլմաբաղչէի պալատը, ուր ունկնդրութեան ընդունվեց սուլթանից իր հաւատարմագրերը յանձնելու համար։ Ունկնդրութեան ժամանակ Զարիկօվ դիմեց սուլթանին հետեւեալ խօսքերով. «Ես երջանիկ եմ հաւատացնելու ձերդ մեծութեանը Կայսրի, իմ Օգոստափառ Տիրոջ, հաստատ անկեղծ բարեկամութիւնը դէպի ձեր մեծութիւնը և օսմանեան կայսրութիւնը։ Կայսերական կառավարութիւնը ոգևորված է նոյն զգացմունքներով ձեր մեծութեան կառավարութեան վերաբերմամբ։ Համակրելի նպատակը, որին ես կը նուիրեմ իմ բոլոր ոյժերը, կը լինի ամրապնդել և զարգացնել ապագայում այն փոխադարձ վստահութեան և բարի հարեւանութեան յարաբերութիւնները, որոնք այժմ գոյութիւն ունեն երկու կայսրութիւնների միջև և որոնք այնքան օգտակար են նրանց ապագայ առաջադիմութեանը խաղաղութեան և քաղաքակրթութեան ճանապարհի վրա»։ Սուլթանը պատասխանեց համակրական հաւաստիացումներով։ Նորին մեծութեանը դեսպանութեան պաշտօնեաներին ներկայացնելուց յետոյ՝ Զարիկօվ նոյն կարգով գնաց Բ. Դուռը այցելութիւն գործելու մեծ վէզիրին, որը արտաքին գործերի մինիստրի ուղեկցութեամբ անյապաղ հանդիսաւոր փոխ-այցելութիւն գործեց դեսպանատան մէջ։ (Հ. Գ.)

Հօդէյդայից գրում են «Bulm du comité de L'Asie Fr.»-ին, որ մի ամսից յետոյ կը լրանայ այն ժամանակաւոր զինադադարի ժամանակամիջոցը, որ կնքված էր Թիւրքերի և 40,000 ձիաւորներ ունեցող արաբական շէյխ-Բենու-Սալէմի միջև, որի իշխանութեան ներքոյ գտնվում են արաբական մի քանի պատերազմասէր ցեղեր, որոնց միացեալ ույժերի դէմ Թիւրքերը ստիպված պէտք է լինեն մեծ զօրք կենտրոնացնել։ Թիւրքերը արդէն մի քանի անգամ պարտութիւն են կրել նրանցից, մինչև որ նոր րեժիմի օրերում Թիւրքաց կառավարութիւնը բանակցութեան մէջ մտաւ նրանց հետ և խոստացաւ քննել նրանց առաջադրած պահանջները։ Արաբական շէյխը, սակայն, առաջարկել է անիրագործելի պահանջներ, ինչպէս, օրինակ, երկաթուղիների ոչնչացումը, արաբացիներին վասսալ հպատակներ ճանաչելը. և մի քանի կարևոր տեղերից Թիւրքական զօրքերի յետ կանչելը։ Չը նայելով դրան՝ Պօլսում աւելի խոհեմութիւն համարեցին նրան յուսադրել, որպէսզի ժամանակ վաստակեն Արաբիա խոշոր օգնական զօրքեր ուղարկելու համար։ Արաբները հասկացան Թիւրքերի դիտաւորութիւնը և իրանք յարձակողական քայլեր արեցին։ Միացեալ ցեղերից մէկը՝ Զարանիկ, մօտ օրերս յարձակւում գործեց էլ-Հիւսէյնէ բերդի վրա և գրոհով վերցրեց նրան, կոտորեց տեղական զօրքերից 700 հոգու և մի քանի հարիւր հոգու էլ գերի վերցրեց։ Թշնամական գործողութիւնների շրջանում գտնվող Թիւրքական զօրքերը շտապով յետ քաշվեցին Հօդէյդա և սպասում են օգնական նոր զօրքերի։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՋԸ

«Մասյլշահը», ինչպէս խիստ անուանում էին Մահմէդ-Ալիին եւրոպացիները, չափազանց ի չարն էր գործադրում ժողովրդական դրամները և պետական կնիքը և այնքան պարտքեր է արել, որ պարտատէրերը դիմել են Սիփեհդարին և սարդար Ասադին ու խնդրել պարզելու այն հարցը՝ թէ երբ և ումնից պիտի ստանան իրանցից շահի պարտք վերցրած թումաններն ու ղրանները։

Բանից երևում է, որ Մահմէդ-Ալին, ռուսական ղեղջափոխատու բանկից զատ Պարսկաստանում պարտք է վերցրել զանազան կողմնակի անձերից ևս մինչև 120 միլիօն (?) ռուբլի։

Տրիւմվիրատը վճռել է առաջարկել ազգային ժողովին արտակարգ նիստում յօգուտ գանձարանի գրաւել Մահմէդ-Ալիի բոլոր գոյքերը՝ վերցնելով նրա պարտքերը պետութեան հաշւին։

Ազգային ժողովը միաձայն ընդունել է այդ առաջարկը։

Իրանի նախկին պետը այժմ մուրացկան է։

Ֆինանսական դիտումներից զատ, ազգայինները վճռել են գրաւել շահի գոյքը, որպէսզի նա այլևս չը կարողանայ դրամական ույժով հակա-յեղափոխական շարժում ստեղծել։ Նրան առաջվայ նման հաւատ չեն ընծայում։ («Р. У.»)

—

«Рус. Сл.» թերթին հեռագրում են, թէ Պետերբուրգի դիպլօմատիական շրջաններում լուր է պտտում, երբ թէ ռուսաց կառավարութիւնը շատ դժգոհ է պարսկական նոր կառավարութիւնից, որ սա յարաբերութիւններ ունի կովկասեան յեղափոխականների հետ և Եփրեմը նշանակվել է Թէհրանի ոստիկանապետ։ Սպասվում է խիստ առաջադրութիւն այդ առիթով ռուսաց կառավարութեան կողմից։

—

Ռուսաց արտաքին գործերի մինիստրութեան մէջ շատ հեռագիրներ են ստացվում այս օրերս։ Գործերի հաւատարմատար Սաբլին հաղորդում է, որ դրութիւնը բարւոքվեց Պարսկաստանի մայրաքաղաքում յեղափոխութիւնից յետոյ։

— Կողոպուտները,—յայտնել են մինիստրութեան մէջ «Гол. Моск.» լրագրի աշխատակցին,—կամաց կամաց դադարում են։ Նոր կառավարութեան ներկայացուցիչները, ակներևաբար, ամեն ջանք գործ են դնում կարգը վերականգնելու համար, և այդ բանը Թէհրանում նրանց աջողվում է։ Մինիստրութեան կազմակերպութիւնը նշան է համարվում այն բանի, որ իշխանութիւնը սկսում է իրապէս արտայայտվել և որ ծանր փորձանքներից յետոյ, վերջապէս, մենք կը տեսնենք լուրջ պարսկական կառավարութիւն։

Գահընկէց արված շահը ոչ հեռու ապագայում կը հեռանայ Թէհրանից և կուղևորվի Ռուսաստան. թէ ուր, առայժմ դեռ որոշված չէ. ճիշդ չէ այն լուրը, թէ շահը Կալուգա է ապրելու։ Շատ հաւանական է, որ գահընկէց արված շահը կը բնակվի Ռուսաստանի հարաւում, բայց նրա ռեզիդենցիան ճիշդ որոշված չէ։ Կարելի է նա Օդեսսա կը գայ։

Արտաքին գործերի մինիստրութեան տեղեկութիւնների համաձայն, այն լուրը, թէ գահընկէց շահի հօրեղբայր Զիլլի-Սուլթանը գալիս է Պարսկաստան և խնամակալ է դառնալու, չէ հաստատվում։

Ունեցած տեղեկութիւնների համաձայն Զիլլի-Սուլթանը այժմ Վիէննա է գտնվում, և նրա ուղևորութեան մասին մինիստրութեան մէջ ոչինչ տեղեկութիւններ չը կան։ Գահընկէց շահը կամենում էր Պարսկաստան կանչել և յանձնել նրան Շիրազի գեներալ-նահանգապետութիւնը։ Այդ առիթով շահի և Զիլլի-Սուլթանի միջև դեռ նորերս տեղի ունէին բանակցութիւններ։ Հիմք կայ ենթադրելու, որ նրան խնամակալ նշանակելու լուրերը ոչինչ բանի վրա հիմնված չեն։ Զիլլի-Սուլթանը ամենևին այն ազատութեան և այն քաղաքական ընթացքի ախոյեանը չէ, որ սահմանվում է այժմ Պարսկաստանում։ Դեռ նորերս Զիլլի-Սուլթանը հանդէս եկաւ որպէս սահմանադրական րեժիմով ոգևորվողների դէմ և մի լրագրում այդ առիթով յօդուած տպեց։ Զիլլի-Սուլթանի այդ հայեացքները շատ լաւ յայտնի են պարսկական սահմանադրականներին, և, ի հարկէ, նրանք չեն լինելու շահի հօրեղբօրը խնամակալ առաջարկողները. նա ամենևին ժողովրդականութիւն չունի։

Թէհրանի խաղաղման մասին մխիթարական տեղեկութիւնների հետ միասին մինիստրութեան մէջ տեղեկութիւններ կան Արդաբիլից այն մասին, որ դրութիւնը այնտեղ շատ լուրջ է։ Կռիւը սահմանադրականների և հին րեժիմի կողմնակիցների միջև ամենակատաղի բնաւորութիւն ունի և կարող է նշանաւոր բարդութիւններ առաջացնել։

Բացի դրանից, մինիստրական տեղեկութիւնների համաձայն, այնտեղ մեծ անկարգութիւններ են անում շահսէվան անունը կրող տեղական աւազակները և կատարելապէս աւերում են տեղական ազգաբնակութեանը։

Այդ աւազակների դէմ մղված անցեալ տարվայ ռուսական արշաւանքը՝ երևում է՝ նրանց չէ վախեցրել։

Շատ անմխիթար տեղեկութիւններ են ստացված Թաւրիզից, ուր շարունակվում է անիշխանութիւնը և աւերածութիւններ են գործում աւազակները։ Ահաւասիկ դրութիւնը Պարսկաստանում շատ լուրջ է և դեռ կարելի է ամեն տեսակ սիւրպրիզի սպասել։

ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐ ԹՈՒՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

Երզրում, 12 յուլիսի

Թիւրքական ֆինանսական մինիստրութիւնը սահմանադրութեան տարեդարձի առիթով կատարվելիք հրավառութեան, յաղթական կամարների և այլ կարևոր ծախսերի համար յատկացրել էր 50,000 օսմ. ոսկի կայսրութեան բոլոր նահանգների համար. յիշեալ գումարից Երզրումի նահանգին բաժին էր ընկել 500 ոսկի։

Տեղիս կառավարութիւնը սահմանադրութեան տարեդարձից մի օր առաջ մունետիկի միջոցով յայտարարեց, թէ զէնք կրելը, հարբելը, կրակելը արգելվում է։ Իսլամ և ոչ-իսլամ կանանց արգելվում է շուկաները շրջել, և նրանք, ով հակառակ ընթացք կունենան, խստիւ պիտի պատժվեն։ Նման յայտարարութիւններ եղած էին և տեղիս յեղափոխական կազմակերպութիւնների կողմից։

Յուլիսի 9-ին շատերը արդէն զարդարել էին իրանց տների և խանութների ճակատները։ Մինչև երեկոյ քաղաքը տօնական կերպարանք առաւ։ Երեկոյեան քաղաքը սկսեց իր կատարեալ ցնծութիւնը։ Բոլոր շուկաներն ու փողոցները արտակարգ կենդանութեան մէջ էին, ինչպէս և յաջորդ օրը մինչ կէս գիշեր։ Քաղաքի նշանաւոր Թաղերում ու փողոցներում շինված էին բազմաթիւ յաղթական կամարներ՝ զարդարված գորգերով, դրօշակներով և այլ վերջին պատմական նկարներով։ Քաղաքը գիշերը լուսավառված էր։ Լսվում էին միշտ ուրախ նուագածութիւններ ու երգեր։ Իսլամ և ոչ-իսլամ տարրեր ձեռք ձեռքի տուած պարում էին դհօլի ու զուռնայի զիլ ձայների ընկերակցութեամբ։

Յուլ. 10-ի առաւօտեան կառավարական շէնքի առաջ հաւաքվեցին բոլոր զօրքերն իրանց զօրավարներով, ուսումնարանների աշակերտները, իսլամ և ոչ-իսլամ բոլոր երևելիները, հիւպատոսները և ժողովրդի խիստ մեծ բազմութիւն։ Հանդէսը բացվեց «Ազգային տօնի» քայլերգով, որ նուագում էր զինուորական երաժշտախումբը։

Բանախօսեցին քաղաքապետ Շէրիֆ էֆէնդին, տեղիս վալի Ջէլալ բէյը, մի զինուորական և յետոյ մուֆթին ազօթեց։ Զինուորական երաժշտախումբը մերթ ընդ մերթ նուագում էր. երգում էին նոյնպէս «Հիւրիէթ մարշին»։

Կառավարատանը հիւպատոսներին և այլ բարձրաստիճան անձանց, մօտ 4—800 հոգի—հացկերոյթ տրվեց ի պատիւ սահմանադրութեան տարեդարձի։

Պարսիկ սահմանադրականների յաղթութիւնը տեղս լաւ տպաւորութիւն թողեց։ Սուլթան-Ահմէդ շահի գահակալութեան և Իրանի պատմական մեծ յեղաշրջման առիթով տեղիս պարսից հիւպատոսարանում յուլիսի 9-ին պաշտօնական հանդէս կատարվեց։ Հիւպատոսարանը և այլ պարսկական կենտրոնները գորգերով ու դրօշներով զարդարվել էին. տեղիս երևելիներն այցելեցին հիւպատոսարան՝ իրանց խնդակցութիւնները և շնորհաւորութիւնները յայտնելով։ Կային նաև բազմաթիւ պարսկահպատակներ հիւպատոսի դրան առջև. Նուագում էր զինուորական երաժշտախումբը։ Նկարների մէջ աչքի էին ընկնում Սաթթար խանի և Բաղըր խանի մեծադիր նկարները սպառազինված, որո՞նք ներկայացնում էին Իրանի Էնվէր և Նիազի բէյերը։ Շաւարշ

ԱԴԱՆԱՅԻ ԴԷՊՔԵՐԸ

Կ. Պօլիս, 30 յունիսի

Երիտասարդ Թիւրքիան երեկ տարաւ իր ամենանշանաւոր յաղթութիւններից մէկը, որով աւարտվեց կառավարչական սիստեմի երկար և տանջող ճգնաժամը։ Մինիստրների կաբինետը զինուորական դատի ենթարկեց Ադանայի նախկին ընդհանուր նահանգապետ Ջէվադ-բէյին, զինուորական կօմենդանտ Մուստաֆա Րէմզի-փաշային, Ջէբէլ-Բէյերեթի նահանգապետ Ասաֆ-Էսադ-բէյին և մի շարք Թիւրք մեծամեծների, նոյնպէս և տեղական Թիւրքական լրագիրների խմբագիրներին, որոնցից մի քանիսը մեղադրվում են դրդումների, մի քանիսն էլ Ադանայի սարսափելի կոտորածը կազմակերպելու մէջ։ Միևնոյն ժամանակ նա փոխեց Ադանայի զինուորական դատարանի նախագահին և որոշեց կատարելապէս պարզել Ադանայի հրէշաւոր և գաղտնի պատմութիւնը և անպայման պատժել այդ յանցանքում բոլոր մեղք ունեցողներին։

Մինիստրների կաբինետի այդ որոշման նշանակութիւնը հասկանալու համար պէտք է ուշադրութեան առնել այն հանգամանքը, որ նա հետևանք էր երկու ամսվայ լարված կռւի երիտասարդ Թիւրքերի և կառավարող շրջանների միջև, սահմանադրական կառավարութեան ներսում, ուր կռւում էին մղում 2 հոսանքներ, որոնցից մէկը հոգ էր տանում միայն այն մասին, որպէսզի խլացնէ անախորժ և խայտառակ ինցիդէնտը, պատասխանատուութիւնը գցելով Եւրոպայի առաջ հայերի գլխին և պահպանելով անկողմնապահութեան պատկեր։ Միւսը պահանջում էր ճշմարտութիւն, որքան էլ նա դառն լինէր, արդարութիւն, որքան էլ խիստ լինէր նրա դատավճիռը, լաւ հասկանալով որ ասպարէզի վրա է ոչ միայն Երիտասարդ-Թիւրքիայի պատիւը, այլ մի աւելի էլ մեծ բան,—հէնց նոյն ինքը նոր կազմի գոյութիւնը։ Զի՞ որ դա ակներև է, եթէ սահմանադրական Թիւրքիան ծածկում է այնպիսի զարհուրելի չարագործութիւններ, որպիսիք տեղի ունէին Ադանայում, ուրեմն նշանակում է, որ ոչինչ չէ փոխվել նրա մէջ սահմանադրական րէֆօրմը մտնելուց յետոյ, և հին գինին եռ է գալիս նորոգված տիկերում։

Գինին նոր դուրս եկաւ. սակայն հին խմորը հեռացնել հեշտ չէր, որովհետև նրանով են հաւակված բազմաթիւ անձանց խիղճերը և հոգիները, որոնք իրանց երիտասարդ Թիւրքերի շարքերումն են հաշւում և դեր են խաղում երկրի պետական կեանքում։ Նրանց ջանքերով Ադանայի ամբողջ գործը մինչև այժմ ծածկված էր խորին գաղտնիքով և պատած էր սուտ հաստ և Թանձր շերտով։ Նրանց ճնշման տակ թէ Թիւրքական և թէ այդպէս կոչուած Կ. Պօլսի եւրոպական մամուլը լռում էր Ադանայի մասին, հաղորդելով միայն հանգստացուցիչ տեղեկութիւններ այնտեղ սկսված խաղաղութեան և «ազգութիւնների միաբանութեան» մասին։ Եւ միայն վերջերս աջողվեց բարձրացնել այն վարագոյրը, որ ծածկում էր օտարի աչքից ջարդի իսկական բնաւորութիւնը և իսկական չափերը։

Որպէս յայտնի է, կոտորածը Ադանայում սկսվեց Կ. Պօլսի յետադիմական ապստամբութեան օրը։ Բայց նա դրանից շատ առաջ էր նախապատրաստվում, և այն հասարակական շրջանները, որոնք Կ. Պօլսում պատրաստում էին միահեծանութեան և Թիւրք-մահմեդական հեգեմօնիայի վերականգնումը, գաւառում գրգռում էին «բուն Թիւրքական» կրքեր։ Հին-Թիւրքերի ջարդային պլանները, ի հարկէ, յայտնի դարձան, և հայ ազգաբնակութիւնը իր միջոցները ձեռք առաւ։ Մարդիկ զինվում էին, կազմակերպվում էին ինքնապաշտպանութեան դրուժինաներ։ Հայ կօմիտէտները ձեռք առան բոլոր Թոյլատրելի միջոցները, որպէսզի անպաշտպան չը մնան փորձութեան օրը և Թոյլ չը տան կոտորել իրանց ոչխարների պէս։

Ինքնապաշտպանութեան այդ միջոցները առիթ տուին յետոյ Թիւրք կառավարող շրջաններին մեղադրել հայերին, որ սրանք սեպարատիստական ձգտումներ ունեն, պատրաստվում են ապստամբութեան հայկական Թագաւորութիւն վերականգնելու նպատակով։ Դա կատարեալ յիմարութիւն է։ Երեք կազմակերպութիւններ են ուղղութիւն տալիս հայ ազգաբնակութեան քաղաքական գործողութիւններին, այն է՝ եկեղեցական կազմակերպութիւնը, որի գլուխ կանգնած է Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքարանը, չափաւոր-առաջադէմ «Հնչակեան» կուսակցութիւնը և յեղափոխական «Դաշնակցութիւնը»։ Ի հարկէ, պատրիարքարանը, որի ղեկավարն էր այն ժամանակ Իզմիրլեանը, չէր կարող դրդել հայերին ապստամբութեան աւելի քան պրօբլեմատիկական նպատակով և ոչ էլ չափաւոր-ազատամիտները. Մնում է, ուրեմն, «Դաշնակցութիւնը»։ Բայց հէնց նա միշտ ձեռք ձեռքի տուած էր ընթանում «Միութիւն և Առաջադիմութիւն» կօմիտէտի հետ. նա վաղուց աշխատում էր միացնել օսմանեան սահմանադրական բոլոր կուսակցութիւնները. նա Թիւրքաց սահմանադրութեան մէջ տեսնում էր հայկական հարցի լուծման սկզբնական պայմանը։ Ուրեմն ո՞վ կարող էր հայերին այդ դէպքում դրդել ապստամբութեան—և այն ևս ո՞ւր—Կիլիկիայում, ուր չը կայ հայ ստուար ազգաբնակութիւն, ուր 125 հազար հայեր փոքր բոյներ ունեն դրած մահմեդական ազգաբնակութեան միջև։ Պարզ է, որ հայերի զինուորումը և ինքնապաշտպանութեան կազմակերպութիւնը չունէին և չէին կարող ունենալ հակապետական բնաւորութիւն։ Սակայն այդ միտքը, որ բաժանում են այժմ Թիւրքաց կառավարչական շրջանները, դժուարութեամբ էր ընդունվում, որովհետև ամբողջ եռանդով առարկում էին դրան տեղական Թիւրքական իշխանութիւնները։

Շնորհիւ իրանց պատրաստութեան՝ հայերը ետ մղեցին այն յարձակումը, որ Թիւրք խուժանը մարտի 31-ին գործեց հայկական Թաղերի վրա։ Աւելին քան էր. սպանված մահմեդականների թիւը, մի քանի հարիւր, գերազանցում էր սպանված հայերի թիւին, գոնէ Ադանայում։ Պարզված է երևում, որ ետ մղելով Թիւրք ջարդարարներին իրանց Թաղերից՝ հայ ինքնապաշտպանները ներս էին խուժում տեղ-տեղ Թիւրքական Թաղերը և արդէն այնտեղ էին շարունակւում կռիւը։ Այդպիսով իսկական զինված կռիւ էր մղված երկու ազգութիւնների միջև. սակայն կասկածից դուրս է, որ նախայարձակ են եղել Թիւրքերը և յարձակումը կազմակերպել են Թիւրք մեծամեծները, դէպի որոնց տեղական Թիւրք իշխանութիւնները, տեղական Թիւրքական մամուլը և «Միութեան և Առաջադիմութեան» տեղական կօմիտէն համակրութեամբ էին վերաբերվում։

Ահա հէնց դրա մէջն է գործի ամենահետաքրքրական և փափուկ կէտը։ Ի՞նչպէս կարող էին աջակցութիւն ցոյց տալ ջարդարար-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՊՍՏԱՄԲ ԹԱՒՐԻԶԸ

(10-ամսեայ կռիւների ընդհանուր նկարագիրը)

XIII *)

Էյն-ուդ-Դօվլէն միապետական Թաղերի անձնատուութեամբ իր վերջին հարուածը կրեց։ Վհատութիւնը կատարեալ էր ռէակցիօներների շարքերում։ Կարևոր ույժերը արդէն հեռացել էին և, ինչպէս երևում էր, դժուար թէ նրանք միւս անգամ յօժարվէին Թաւրիզի վրա գալու։ Այլևս աւելորդ համարելով Սահապ-Դիւանումմալը, Էյն-ուդ-Դօվլէն քաշվեց Վասմինջ գիւղը և իր խախուտ բանակը դրեց այդտեղ։ Րահիմ խանը իր մնացած ձիաւորներով քաշվեց և գնաց իր սահմանները՝ Ղարադաղ. իսկ Սուջայ-Նիզամը իր ձիաւորներով անցաւ Մարանդ և կտրեց Ջուլֆայի գիծը, որը շատ կարևոր էր յեղափոխականների համար. այդ գծով նրանք շարունակ ստանում էին ույժեր և ռազմամթերք Կովկասից։ Անհրաժեշտ էր, ինչ գնով էլ լինի, ձեռք բերել այդ ճանապարհը, հեռացնելով Սուջայ-Նիզամին։

Սեպտ. 18-ին մենք ստացանք մի անհաւատալի լուր. այդ յամառ լուրը Սուջայ-Նիզամի և իր որդի Սուջայ-Լեաշկեարի սպանութիւն էր և այն էլ... ռումբով։ Սպանութեան այդ եղանակը բոլորովին նոր էր Պարսկաստանի համար. այդ հիման վրա էլ կասկածում էին վերաբերվում։ Բայց իրաւութիւնը մնաց իրողութիւն. արդարև այդ հսկայական տերրորը կատարվել էր ռումբի միջոցով։ Ահա մանրամասնութիւնը։

Կովկասեան յեղափոխականները շարունակ խօսում էին, թէ Կովկասում ռումբը որքան գործածական է և նրանով կատարվում են մեծամեծ տերրօրներ։ Նրանք մատնացոյց էին անում օրինակ Պլեւէի, Նակաշիձէի և այլ պաշտօնեաների վրա, որոնք սպանվել էին ռումբի միջոցով։ Այդ պրոպագանդայի ազդեցութեան տակ էր եղել, որ Սաթթար խանը դիմել էր X-ի սօց.-դեմօկրատիական կուսակցութեան բիւրօյին և խնդրել, որ Թաւրիզ ուղարկեն մի խումբ մասնագէտներ, որոնք հմուտ լինէին այդ գործին։ Բիւրօն ուղարկել էր գործին տեղեակ վրացիների մի խումբ։ Թաւրիզեան կռիւների վերջին շրջաններում ռումբը մեծ ծառայութիւն է մատուցել յեղափոխականներին և ահաբեկել միապետականներին։ Սուջայ-Նիզամին հարկաւոր էր մի այդպիսի պատիժ. վճռված էր անպատճառ սպանել նրան, որովհետև այդ պատկառելի ույժի շնորհիւ էր, որ Դաւաչի և Սուրխաբ Թաղերը 4 ամիս կարողացան դիմադրել. այժմ էլ կտրել էր մի այնպիսի կարևոր գիծ, որպիսին է Ջուլֆայի ճանապարհը։

Միապետական Թաղերի անձնատուր լինելուց և ձիաւորները քաղաքը Թողնելուց 2 օր յետոյ, երբ լսեցին, որ Սուջայ-Նիզամը կտրել է Ջուլֆայի ճանապարհը, զինուորական խորհուրդն ունեցաւ մի արտակարգ նիստ, որտեղ հրաւիրված էր և վրացիների խումբը։ Սաթթար խանը պահանջ դրեց անմիջապէս տերրոր կատարել Սուջայ-Նիզամի անձի վրա և այն էլ ռումբով։

— Իսկ ո՞վ է այն անձնազոհը, որ յանձն կառնէ գնալ Մարանդ և ռումբ նետել,—հարց դրեց ժողովականներից մէկը։

Տիրեց լռութիւն։ Ոչ ոք չը կարողացաւ պատասխանել այդ հարցին։ Այն ժամանակ խօսեց վրացիներից մէկը։

— Մտածելու պէտք չը կայ. հարկաւոր չէ որ անպատճառ մի անհատ ձեռք առնէ ռումբը և գնայ Մարանդ և անձամբ ձգէ. մենք կարող ենք ռումբը ուղարկել և տանից մարդու. նա կը գնայ այնտեղ հէնց նրա ծառաների կամ հաւատարիմների միջոցով։

— Ի՞նչպէս,—հարցրին բոլորը միաբերան և զարմացած։

— Շատ հեշտ կերպով. մենք ռումբը կուղարկենք Մարանդ Սուջայ-Նիզամի հասցէով մի փոքրիկ արկղի մէջ և այն էլ պօստի միջոցով, որպէս նրան հասնելիք մի իր։ Մենք այնպէս կը պատրաստենք, որ այդ ռումբը կը վնասէ միայն բաց անող մարդուն և ամենամօտ եղողներին։ Միայն թէ դուք մտածեցէք այն կարևոր բանի մասին՝ որ Սուջայ-Նիզամն ինքը բաց անէ արկղը։

Ուրախ բացագանչութիւններով ողջունվեց այդ միջոցը. պատուիրեցին շուտով պատրաստել այդ դժոխային արկղը, որի համար Սաթթար խանը խոստացաւ հազար ռուբլի տալ վրացիներին, իսկ աջողութեան դէպքում՝ երկու հազար։ Վրացիները գնացին պատրաստելու այդ արկղերը, որ պիտի ներկայացնէին երրորդ օրը։ Իսկ ժողովը զբաղվեց այն խնդրով, թէ ինչ միջոց գործ դնեն, որ արկղը բացվի Սուջայ-Նիզամի ձեռքով։ Երկար խորհրդակցութիւնից յետոյ գտան մի փառաւոր միջոց, որը պիտի գործադրէր Սաթթար խանը՝ օգտվելով իր իշխանութիւնից։

Հոկտ. 16-ին Սաթթար խանի մի առանձին սենեակում նստած էին ինքը, մի կովկասցի երիտասարդ և մի փառահեղ սէիդ, որը արտագրում էր մի նամակ։

Վերջացնելով արտագրութիւնը՝ նա մի խոր հոգոց հանեց և Թաշկինակով սրբեց ճակատի քրտինքը։

— Վերջացրի՞ք, աղա,—հարցրեց Սաթթար խանը։

— Այո, մաաղ,—կմկմաց սէիդը։

— Կարդացէք ուրեմն մի անգամ ևս։

Սէիդը կարդաց հետևեալը.

«Տէր և սիրելի բարեկամս։ Յուսով եմ առ ամենակարողն Աստուած, որ առողջ էք, որը մեր սրտի կատարեալ ցանկութիւնն է։ Մեր Թաղերը անձնատուր լինելուց և մեր բարեխնամ կառավարութեան զօրքերի հեռանալուց յետոյ՝ մեր դրութիւնը կատարեալ դժոխք է դարձել։ Ամեն րօպէ սպասում ենք այս քեաֆիրների (յեղափոխականների) յարձակման. սրանք առայժմ լուռ են, բայց մենք լսում ենք, որ շուտով պիտի Թալանեն և կոտորեն մեզ. մեր յոյսը մնացել է միակ Աստուծոյ վրա։

«Շատերը, որոնք նկատված են աւելի միապետական, Թագցնում են իրանց արժէքաւոր իրերը և մի կերպ փախցնում իրանց ընտանիքը՝ ազատ մնալու Թշնամու կողոպուտից և սպանութիւններից։ Տէր. գիտէք որ ես ձեզանից բացի մօտիկ և ազնիւ բարեկամ չունեմ. ուստի վաղվայ պօստով ուղարկում եմ ձեզ մի արկղիկ, որը կը մնայ ձեզ մօտ որպէս աւանդ՝ մինչև ես էլ մի կերպ կը փախցնեմ ընտանիքս և կը գամ ձեզ մօտ։ Այդ արկղը իմ ունեցած ոսկեղէնն ու գոհարեղէններն են, որը ինչպէս միշտ՝ այս անգամ էլ ձեզ եմ վստահանում։ Ցուցակը մի բաց ծրարի մէջ դրել եմ հէնց արկղում։ Մի բաց-կանաչ տուփի մէջ—որի վրա կպել եմ կարմիր Թել, որպէս նշան—կայ մի փիրուզէ մատանի, որին 160 Թուման փող եմ տուել. այդ մատանին Թող վեր առնէ իմ սիրելի Սուջայ-Լեաշկեարը, որպէս ընծայ իմ կողմից։ Մնացեալը, ի հարկէ, կը պահէք ձեզ մօտ մինչև իմ գալը։ Միշտ ձեր հնազանդ ազօթարար Միր-Աբդուլլահ»։

— Շատ գեղեցիկ. կնքեցէք և այս արկղիկը մի քանի տեղից և գրեցէք հասցէն ձեր ձեռագրով,—ասաց Սաթթար խանը ներկայացնելով մի քառակուսի արկղիկ՝ մաքուր կտաւի մէջ կարված։

Սէիդի մարմնով մի սարսուռ անցաւ. արդեօք ի՞նչ է պարունակում խորհրդաւոր արկղը, որ որպէս իր գոհարեղէններին պատեան ներկայանալու էր իր սիրելի բարեկամին... Նա մեքենայաբար կատարեց և այդ հրամանը։

— Այժմ դուք իմ հիւրն էք մինչև կը ստացվի ձեր բարեկամից գոհարեղէնների ստացագիրը,—ասաց Սաթթար խանը ժպտալով։

— Ի սէր Մարգարէի՝ գոնէ ասացէք, թէ ինչ կայ այդ արկղում, հօ ես ձեր կալանաւորն եմ այժմ։

— Ոչինչ. առ այժմ ձեզ պէտք չէ իմանալ. շուտով գուցէ միւս օրը, կիմանաք։

Եւ սէիդին փակելով մի առանձին սենեակում՝ արկղը ուղարկեցին պօստատուն։

Տերրօրը կատարվել էր շատ աջողութեամբ և անսպասելի կերպով։ Ահա ներկայ և ականատես հայերի պատմածը։ (Այդ հայերը—Զէրայել Բուդաղեան, Սամուէլ Արզումանեան և երկու ուրիշներ—այդ օրերում գտնվում էին Մարանդում առևտրական գործերի համար. 17-ի երեկոյեան դրանք հիւր էին Սուջայ-Նիզամի մօտ)։

«Երեկոյեան ճրագները վառած նստած էինք սենեակում և խօսում միշտ Թաւրիզեան դէպքերի և առ հասարակ Պարսկաստանի շարժումների մասին. մենք հայերս երեք հոգի էինք. միզանից ոչ այնքան հե-

*) Տես «Մշակ» № 153.

ներին այն իշխանութիւնները, որոնց նշանակել էր սահմ. մինիստրութիւնը, և երիտասարդ թիւրքերի կօմիտէտը։ Բացատրում են նրանով, որ երիտասարդ թիւրքերի շարքերը լիքն են հին կարգի կողմնակիցներով, որոնք ձևանում են սահմանադրականներ։ Չէ՞ որ ամբողջ վերջին դաւադրութիւնը տեղի ունեցաւ ոչ միայն շարիաթի, այլ և սահմանադրութեան դրօշակի տակ։ Ասում են, վերջապէս, և այն, որ նախաժարտեան պղտոր օրերում, ահրարների ագիտացիայի ազդեցութեան ներքոյ, որոնք դէմ էին օտարազգիների իրաւունքներին, կօմիտէտում մի հոսանք ստեղծվեց, որ թշնամական էր ժողովուրդների ամենաարդարացի պահանջներին։

Այսպէս թէ այնպէս, սակայն, արդարութիւնը ստիպում է ասել, որ Ադանայի կոտորածի պատասխանատուութիւնն ընկնում է ոչ միայն ռէակցիօնէրների և «հների» վրա, այլ թիւրքերի վրա ընդհանրապէս, նրանց կառավարութեան, պարլամենտի, զօրքի և կօմիտէտի վրա։ Հիլմի փաշայի առաջին մինիստրութիւնը, որին այսպէս թէ այնպէս պաշտօնի էին կանչել երիտասարդ-թիւրքերը, աչքից փախցրեց Ջարդի նախապատրաստութիւնները։ Պարլամենտը մերժեց իր ժամանակ յանձնաժողով ուղարկել, որը պէտք է քննէր հայերի դրութիւնը և վերջ տար քիւրդերի աւազակութիւններին։ «Քիւրդերը շատ լաւ ժողովուրդ են»—յաճախ առիթ էի ունենում լսելու պարլամենտական ամբիօնից, և, երևի, ի յարգանս նրանց առաքինութիւնների, ազատ ասպարէզ տուին նրանց։ Երբ կոտորածը սկսվեց, Թէվֆիկ փաշայի կառավարութիւնը Ադանա ուղարկեց զօրքեր, սահմանադրական զօրքեր, որոնք մտնում էին երրորդ զօրաբաժնի կազմի մէջ և գտնվում էին երիտասարդ-թիւրք օֆիցերների հրամանատարութեան ներքոյ։ Ես իր ժամանակ գրեցի ձեզ, որ հէնց այդ զօրքերի գալուց յետոյ սկսվեց կոտորածը, սարսափելի սպանդանոցը, որի ժամանակ սպանվեցին 19,000 հայ-լուսաւորչականներ և այլ դաւանութիւնների պատկանող մօտ 2000 քրիստոնեաներ, նախապէս զինաթափ արված։ Այդ չարագործութիւնը կատարելուց յետոյ տեղական իշխանութիւնները, զօրքը և կօմիտէտը զեկուցում ուղարկեցին Կ. Պօլիս, թէ «հանգստութիւնը» վերականգնվեց, և սուտ տեղեկութիւններ տուին սպանվածների թւի և «ընդհարման» պատճառների մասին։ «Ընդհարման» այդ իբր թէ պատճառների մասին ես խօսեցի վերևը, իսկ կոտորվածների թիւը ցոյց էր տրված 3000 մարդ, որոնցից 1800-ից աւելի մահմեդականներ և 1300-ից մի փոքր աւելի հայեր։ Այդ կեղծ տեղեկութիւնները ներքին գործերի մինիստրութեան ներկայացուցիչը պաշտօնապէս հաղորդեց պարլամենտին։

Դիտմամբ աղաւաղելով փաստերը, կառավարութիւնը չէր կարող, ի հարկէ, լռութեան մատնել եւրոպական հռչակ ստացած գործը։ Նրան վերջ տալու համար արդէն երիտասարդ-թիւրքերի կատարեալ յաղթութեան ժամանակ Կ. Պօլսում և Հիլմի փաշայի մեծ վեզիրութեան միջոցին Ադանա ուղարկվեց զինուորական-դատարանային մի յանձնաժողով։ Մահմուդ-Շէվքէթ փաշան նշանակեց զինուորական դատարանի անդամներին, պէտք է կարծել, յուսալի երիտասարդ-թիւրքերի թւից։ Եւ ահա հէնց այդ յանձնաժողովը, տեղ հասնելով, իւրացրեց իսկոյն այն տեսակէտը դէպքերի մասին, որը յամառութեամբ առաջ էին տանում տեղական իշխանութիւնները և տեղական կօմիտէտը, որոնք, անկասկած, մասնակից էին եղել ջարդին, և հէնց իր առաջին դատավճռով կախաղան բարձրացրեց 7 հայերի, որոնք մեղադրվում էին զինված ապստամբութեան և քաղաքացիական պատերազմի մէջ։

Հայկական գործը իսկապէս զզւելի ընթացք էր ընդունում և կեղտոտ բիծ էր դրվում արդէն Երիտասարդ-Թիւրքիայի վրա, որը հովանաւորում էր մարդասպաններին եթէ ոչ համակրութիւն զգալով դէպի ջարդարարները, գոնէ քաղաքական տեսակէտով, և որը ժողովրդական վայրագութեան զոհերի վրա աւելացնում էր որպէս թէ դատարանի վճռով պատժված էլի նոր զոհեր։ Դրանից աւելի վատ չէր կարող վարվել Աբդիւլ-Համիդը։ Եւ շատ պարզ է, որ ընթանալով այդ շաւղով՝ Երիտասարդ Թիւրքիան յետ էր գնում, դէպի միահեծանութեան վատթարագոյն օրերը և վատթարագոյն պատգամները և միևնոյն ժամանակ դէպի իր սեփական ամօթալի կործանումը։

Սակայն երիտասարդ-թիւրքերի կենտրօնական կօմիտէտում շուտով հասկացան երեսը տալու և հովանաւորութեան քաղաքականութեան ամբողջ վտանգը և ականջ դրին հայկական կուսակցութիւնների պահանջներին, որոնք պնդում էին արդարադատ լինել։ Հիլմի-փաշայի վրա ճնշումն գործ դրվեց։ Ադանա ուղարկվեց մի յանձնաժողով, բաղկացած մասամբ ադմինիստրացիայի պաշտօնեաներից, մասամբ պատգամաւորներից, կտրական պահանջով՝ պարզել ճշմարտութիւնը, չը նայելով անձնաւորութիւնների վրա։ Կօմիտէտը պարտաւորութիւններ յանձն առաւ հայկական կուսակցութիւնների առաջ՝ պատժել յանցաւորներին։ Շէվքէթ և Հիլմի այդ պարտաւորութիւնը կատարելու համար մի շարք միջոցներ ձեռք առան, որ ես ցոյց տուի վերևը։

(«Русск. Вѣд.») Բէլօրուսով

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶԵՄՍՏՎԱՅԻՆ ԽՆԴԻՐԸ ԳԻՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Յուլիսի 16-ին Կովկասեան Կայսերական Գիւղատնտեսական Ընկերութեան դահլիճում երեկոյեան ժամը 8-ին տեղի ունեցաւ նոյն ընկերութեան մէջ ընտրված յատուկ մասնաժողովի նիստը 10 հոգու մասնակցութեամբ և Ա. Քալանթարի նախագահութեամբ մշակելու հարցեր ամբողջ Կովկասի մէջ զեմստվային բարենորոգումներ մտցնելու նպատակով։ Ընկերութեան ընտրած սեկցիաների գործունէութիւնը նուիրված պէտք է լինի ոչ թէ առանձնապէս Թիֆլիսի նահանգի, այլ ամբողջ երկրի զեմստվային հարցին։ Մասնաժողովը որոշեց, անկախ նահանգական խորհրդակցութիւնից, շարունակել իր գործունէութիւնը, ունենալ իր տրամադրութեան տակ որոշ գումար՝ նիւթեր հաւաքելու և իր նպատակների համար մշակելու գիտումով։ Այնուհետև ժողովում հարց ծագեց թէ զեմստվային ինչ տիպի վրա կանգ առնել, արդեօք Փոխարքայի առաջարկած տիպի թէ՞ Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցողների վրա։ Մանրամասն խօսակցութիւնից յետոյ կարևոր համարվեց, ի միջի այլոց, զբաղվել նաև Փոխարքայի առաջարկած տիպի զեմստվօյով և մշակել նրան, առանց ուշադրութիւն դարձնելու այն հանգամանքի վրա՝ կը գործադրվի՞ նա թէ՞ ոչ։

Միևնոյն ժամանակ ցանկութիւն յայտնվեց, որպէսզի իր յետագայ նիստերում ունենայ ներկայացուցիչ նաև քաղաքային ինքնավարութեան կողմից։ Այդ նիստում կառավարութեան կողմից ներկայ էր նահանգական զեմստվային գործերի վարիչ իշխ. Ի. Աբխազին։

Թէև նիստերը վերաբերում են Գիւղատնտեսական Ընկերութեան կողմից զեմստվօյի հարցի համար ընտրված յատուկ մասնաժողովին, բայց նրա խորհրդակցութիւններին կարող են ներկայ լինել նաև նահանգական խորհրդակցութեան ներկայացուցիչները, եթէ ցանկանան, Գիւղատնտեսական Ընկերութեան անդամները և մամուլի ներկայացուցիչները։

Յաջորդ նիստը մասնաժողովը որոշել է նուիրել նիւթեր ժողովելու ծրագիր մշակելու գործին։

Ժողովը փակվեց ժամը 11-ին։ Լ. Դ.

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Գ ա ն ձ ա կ, 14 յուլիսի

Վերին և Ներքին Քարհատ գիւղը, որ բաղկացած է 130 տնից, 1908—9 ուսումն. թւից ունի միդասեան դպրոց, 50 սովորողներով։

Դեռ մի տարի չը կայ, ինչ դպրոցը գոյութիւն ունի, և նրա կեանքն արդէն կարելի է ապահովված համարել՝ շնորհիւ հոգաբարձուներ Յ. ք. Վերդեանցի և Պ. Տէր-Մարտիրոսեանի ջանքերի, որոնք ապրում են տեղս։

Բացի տիկին Ե. Մալխասեանցի՝ ի յիշատակ իր ամուսնու նուիրած տարեկան 300 ր. (տիկինը խոստացել է իր մահվանից յետոյ թողնել մի գումար, որ տարեկան նոյնքան տոկոս բերէ դպրոցին. այդ պատճառով հոգաբարձութիւնը դպրոցի անունը մկրտեց «Ստեփաննոսեան», տիկնոջ հանգուցեալ ամուսնու՝ Ստեփաննոսի անունով կոչելով), գիւղացիք հոգաբարձուների յորդորանքով հասարակական հողերից դպրոցին յատկացրել են երկու մեծ կտոր գետին։ Գետիններից մէկում սերմվելու է գետնախնձոր, իսկ միւսը պահպանվելու է իբրև խոտահարք։ Մասնագէտ անձանց ասելով, այդ երկու գետինները միասին, միջին թւով, կարող են եկամուտ տալ 250 ր.։

Բացի այդ, մօտ օրերս որոշվելու են համայնական տուրքի և ձրի ուսման առկախ մնացած խնդիրները։ 130 տնից 30 տունը, օգնութեան կարօտ լինելով, ազատվելու են դպրոցական տուրքից, իսկ մնացած 100 տունը, ըստ նիւթական կարողութեան, բաժանվելու է երկու կարգի։ Առաջի կարգից ստացվելու է 3-ական, իսկ երկրորդից 2-ական ր., որ կանի՝ 250 ր.։

Այսպիսով առաջիկայ ուսումն. տարում Քարհատի եկ. ծխ. դպրոցը հեշտութեամբ կարող է երկդասեան դառնալ, ինչպէս մտադրվել է հոգաբարձութիւնը։ Այսպիսով, ուրեմն, դպրոցը ընդմիշտ ապահովվում է նիւթականի կողմից ունենալով տարեկան 800 ր.։

Դպրոցը չունի սեփական շէնք։ Հոգաբարձութիւնը երկու ամիս է ինչ նիւթերի պատրաստութիւն է տեսնում նոր կառուցվելիք դպրոցի համար, իսկ գիւղացիները իրանց պատրաստակամութիւնն են յայտնել աջակցելու, որպէսզի շուտով կառուցվի նորաբաց դպրոցի շէնքը։

Ցանկալի էր, որ շրջակայ գիւղերը, օրինակ՝ Փիրը, Քարհատից օրինակ վերցնէին, որով միայն կարելի կը լինի մեր դպրոցները ազատել մուրալուց և փակվելուց։

Գանձակ կայարանի հայ ազգաբնակութիւնը, որ մինչև օրս զուրկ է եղել դպրոցից, Յ. ք. Վերդեանցի ջանքերի շնորհիւ առաջիկայ սեպտեմբերից կունենայ իր միդասեան դպրոցը։ Ուսումը լինելու է ձրի և դպրոցական ծախքերը հոգացվելու են պրոգրեսիվ տուրքի միջոցով։

Մայիսի 24-ին հողին յանձնված Յ. Մալեանի եղբայր Մ. Մալեանը իր եղբօր յիշատակին որոշել էր յատկացնել ս. Լուս. եկ. ծխ. դպ. 1000 ր., Կորինապատի աղօթատանը 100 ր., Գետաշէնի ծխ. դպ. 50 ր., Աբլահին 50 ր., տեղիս Ջուլհականոցին 50 ր. և պսակների փոխարէն 50 ր. ս. Լուս. եկ. երգեցիկ խմբի ֆօնդին։ Մ. Մալեանը յունիսի 28-ին իր որոշումը կատարեց՝ հասցնելով իւրաքանչիւրին իր բաժինը։

Սարգօ

—

Ս ո ւ խ ու մ, 13 յուլիսի

Կօլխիսեանսկայա փողոցի վրա խանութ ունեցող ներկավաճառ Ստօնցի բնակարանում, որ գտնվում է խանութի ետևը, երէկ երեկոյեան ժամը 8-ին հետևեալ ցաւալի դէպքը պատահեց։ Եռացող ինքնաեռը դրել էին բենզինի տակառի մօտ և թէյ էին խմում։ Այդ միջոցին՝ բենզինի տակառը տաքանալով յանկարծ պայթում է և մի ակնթարթում տարածում մի սոսկալի հրդեհ, որ շրջապատում է ամբողջ ընտանիքը, որը բաղկացած էր եղել 3 հոգուց՝ Ստօնցը, իր կինը և ծառան։

Ծառային հազիւ մի կերպ կարողացան ազատել։ Նա այրուածքներ է ստացել։ Իսկ Ստօնցը մահացել էր բոցերի մէջ։ Նրա կնոջը մահամերձ դրութեան մէջ հիւանդանոց փոխադրեցին, ուր նա 3 ժամ միայն ապրեց։

Խանութի ապրանքներից ոչ մի բան չը կարողացան ազատել։ Ապրանքի վնասի գումարը հասնում է 2800 ր.։

Յոյս կայ, որ ծառան ապրի։

Հ. Դիրձակեան

ՅԳՈՒՏ ԱԴԱՆԱՑԻՆԵՐԻ

Ստացանք—1) Բագուից, Արշակ Քալանթարից, «Товарищи по бурению» ընկերութիւնից—50 ր. 2) Երևանից Պետրոս Մելիք-Դադաեանից—8 ր.։

Մինչև այժմ ստացել ենք ընդամենը 846 ր. 63 կ., յանձնել ենք Հանգանակիչ Մասնաժողովին երկու նուագով 700 ր., ծախք եղել է 8 ր.։ Երէկ յանձնեցինք Հանգանակիչ Մասնաժողովին մնացորդ 138 ր. 63 կ.։

ԽՕԼԵՐԱ

Պ ե տ ե ր բ ու ր գ, 16 յուլիսի.—Օր ու գիշերվայ ընթացքում մայրաքաղաքում խօլերայից հիւանդացան 41, մեռան 17, հիւանդներ կան 662 հոգի։

Ր ի բ ի ն ս կ.—Հիւանդացան 6, մեռան 4 հոգի։

Ա ր խ ա ն գ ե լ ս կ.—Հիւանդացան 4, մեռան 7 հոգի։ Արխանգէլսկի գաւառում հիւանդացաւ 1, մեռան 3 հոգի։ Խօլմակի գաւառում հիւանդացան 4, մեռաւ 1 հոգի։

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օծումը թէև պաշտօնապէս դեռ չէ նշանակված, բայց մասնաւոր լուրերի համաձայն, ինչպէս արդէն գիտենք, նշանակված է օգոստոսի 23-ին։ Արդ, շատ տեղերից ստանում ենք նամակներ և դիմումներ, որոնցով այն միտքն է յայտնվում, թէ օգոստոսին օծումը նշանակելը շատ անյարմար է և հաստատապէս կարելի է ասել, որ հայ հասարակութիւնը կը զրկվի հնարաւորութիւնից գնալ Էջմիածին։ Առաջին՝ եղանակը սաստիկ տաք կը լինի, երկրորդ՝ շատերը գտնվում են ամարանոցներում և այդ ժամանակ վերադարձած չեն լինի իրանց տեղերը։ Եթէ Էջմիածնին ցանկալի է, որ կաթողիկոսական օծման ժամանակ հայ հասարակութիւնը ներկայ լինի, պէտք է անկասկած օծումը նշանակել սեպտ. կէսին կամ վերջերին։ Այդ ժամանակ թէ հասարակութիւնները, թէ ազգային-եկեղեցական հաստատութիւնները հնարաւորութիւն կունենան ուղարկել ներկայացուցիչներ, ինչպէս և շատ մասնաւոր անձինք կարող են գնալ Էջմիածին։

◆ Պարիզից յուլիսի 16-ին հեռագրում են, որ Թիֆլիսի քաղաքագլուխ իշ. Վ. Ն. Զէրքէզովի առողջութիւնը յանկարծակի սկսել է վատթարանալ։ Բժիշկները խորհուրդ են տալիս հիւանդին յետ բերել Թիֆլիս։

◆ Հայոց Դրամատիքական Ընկերութեան վարչութիւնը, ինչպէս տեղեկացանք, մտադիր է առաջիկայ թատրոնական սեզոնի համար չը պահել յատուկ դերասանական խումբ, այլ նպաստել Աբէլեանին՝ կազմակերպելու ներկայացումներ Արտիստական Ընկերութեան թատրոնում։

◆ Ազնուականութեան պատգամաւորական ժողովում կազմված է մի յատուկ մասնաժողով, 30 հոգուց բաղկացած, Թիֆլիսի նահանգում զեմստվօ մտցնելու վերաբերմամբ հարկաւոր նիւթերը և հարցերը մշակելու համար։ Այդ նիւթերը յետոյ կը յանձնվին նահանգապետի նախագահութեամբ վերջին խորհրդակցութեան ժամանակ ընտրված սեկցիաներին։

◆ Բագուից, Արշակ Քալանթարից ստացանք յօգուտ Թօրամանեանի 50 ռուբլի, որ նուիրել են «Товарищи по бурению» ընկ. անդամները։ Խնդրում ենք Թօրամանեանից կարգադրել ստանալ այդ գումարը։

◆ Թիֆլիսի 3-րդ քաղաքամասի պրիստաւ Դուշինսկին Սօլդատսկի բազարի առևտրական շարքերում կաթնեղէն մթերքներով առևտուր անողների առողջապահական պայմանները ստուգելիս իւրաքանչիւր տեղից վերցրել է կովի իւղի նմուշներ և ուղարկել քաղաքային լաբօրատօրիան քննութեան ենթարկելու։

◆ Յուլիսի 17-ին XI-ում քաղաքամասում կալանաւորված է ադմինիստրատիվ կարգով Թիֆլիսի նահանգապետութեան սահմաններից աքսորված և ինքնակամ Թիֆլիս վերադարձած Գօրու գաւառի բնակիչ Ալեքսանդր Իարիէվը։

◆ 10-րդ քաղաքամասի ոստիկանութիւնը զինուորական պահակախմբի հետ միասին շուրջկալ կատարելով իր մասում կալանաւորել է յուլիսի 17-ին 9 հոգի անցագիր չունեցողների։

◆ Երէկ, յուլիսի 17-ին, ազնուականութեան ամառային թատրոնում տեղի ունեցաւ կանանց ֆրանսիական մրցման միջազգային ըմբշամարտութեան բացումը։ Ըմբշամարտուհիներից յաղթողները կը պարգևատրվեն դրամական մրցանակներով (3,000 ֆրանկ) և ոսկէ ու արծաթէ մեդալներով։

◆ Ստացանք «Երաժշտութեան զարգացման խնդիրը մեզանում» գրքոյկը, հեղինակութիւն Սպիրիդոն Մէլիքեանի, Թիֆլիս, 1909 թ., գինն է 10 կ.։

◆ Յուլիսի 16-ին քաղաքային վարչութեան շինութեան մէջ մի պարոն՝ Գօտօշիա, ստանալով 1500 ր., նստում է միջանցքում հանգստանալու և ննջում է։ Զարթնելով նա այլևս չէ գտնում ստացած գումարը իր գրպանում։ Գրպանից յայտնի չէ թէ ով էր դուրս հանել դրամը։

◆ Առաջիկայ սեպտեմբերի 15-ից Թիֆլիսում բացվելու են խոհարարական դասընթացքներ տեղական ինտելիգենտուհիներից մէկի՝ Ե. Ն. Միտրօվայի ղեկավարութեամբ։ Վերջինս հարկաւոր մասնագէտուհիներ է հրաւիրում այդ նպատակի համար։ Տեղեկութիւններ կարելի է իմանալ հիմնադրուհու մօտ (Օլգինսկայա № 6)։

◆ Թիֆլիսում յուլիսի 14-ին իր ծնողների մօտից դուրս գալով անհետացել է 17 տարեկան Ալէքս. Քարտաշեանը։

◆ Բօրչալուի գաւառի Բենդեկ գիւղի բոլոր ցանքսերը փչացել են եկած կարկուտից։ Տեղական ազգաբնակութեան վնասը հասնում է 3,550 րուբլու։

◆ Բօրչալուի գաւառն է ուղարկված Թիֆլիսից անասնաբոյժ Սմիրնօվ մաքառելու Շահալի գիւղի անասունների վրա երևան եկած տաւարի ժանտախտի և Հաղբատի անասունների դաբաղ հիւանդութեան դէմ։

◆ Յուլիսի վերջում Թիֆլիս են գալու Պենզենի այգեգործական դպրոցի 16 սաներ իրանց երեք ուսուցիչների ուղեկցութեամբ։

◆ Սղնախի քաղաքային ուագի խնդրած տեղեկութեան համաձայն՝ Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնը հաղորդել է, որ մասնաւոր շէնքերի կառուցման կամ վերաշինութեան համար ներկայացրած խնդիրքները (նախագծերի հետ միասին) գերբային տուրքի չեն ենթարկվում։

◆ Կարսի շրջանի Ղզլչախչախի, Փարգիթի, Բաշքեադիքլեարի և Ղարագալայի գիւղական համայնքները միջնորդութիւն են զարթեցրել՝ խնդրելով թոյլատրել բանալու իրանց գիւղերում գիւղական բանկեր։

◆ Թելաւի գաւառի անասնաբուժական մասի պաշտօնում նշանակվում է անասնաբոյժ Սախարով։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 15 յուլիսի

«Մշակի» № 149-ում կարդացի պ. Օլթեցեանի պատասխանը։ Դուք յայտարարում էք, որ ձեր «Ընդհանուր դիդակտիկա» գրքի առաջաբանում յիշել էք. «Մեր այս ձեռնարկը կազմելիս առաջնորդվել ենք նաև «Toischer-ի Theoretische Pädagogik»-ով և այլն»։ Առաջնորդվել մի հեղինակի գրքով՝ չէ նշանակում նրանից բառացի արտագրել—գողանալ տասնեակ-հարիւր երեսներ և, կրկնում եմ, անգամ մէկ հատիկ ինքնուրոյն պարբերութիւն չունենալ։

Ձեր անդրանիկ «հեղինակութիւնը» գերմաներէն մի քանի ձեռնարկների հետ համեմատելուց յետոյ՝ ամբողջ պլագիատ գտայ։ Բաց անենք «ձեր» գրքի հէնց առաջին երեսից մինչև (առ այժմ գրքի ուղիղ կէսը) 54 երեսը։ Այդ բոլորը բառացի արտագրութիւն, անաջող կրճատումներով անշնորհք թարգմանութիւն է։ 54 երեսների մէջ դուք միայն հետևեալ մէկ ինքնուրոյն պարբերութիւնը ունէք, որ առաջ եմ բերում լիովին. «Մեր գրուածքի (sic) առաջին հատորը բացառապէս նուիրված կը լինի դասաւանդութեան ուսմունքին կամ դիդակտիկային, իսկ երկրորդը՝ խնամքի և դաստիարակութեան ուսմունքին»։ Ձեզ մխիթարում։ 108 երեսանոց գրքում 54 երեսներից այդ երեք տողը ինքնուրոյն է. բայց դա բաւական է ամբողջ գիրքը ձեր հեղինակութիւն հրատարակելու, գրքի առաջաբանում հետևեալը արձանագրելու. «Գիրքս կազմված է այն դասախօսութիւններից, որ հեղինակը (Ա. Օլթեցեանը!!) 1904—5 ուս. տ. կարդացել է Գէորգեան ճեմարանում»... և կամ «հեղինակը (Ա. Օլթեցեանը!!) խոստովանվում է, որ իր գրուածքը խիստ անկատար է և թերի՝ շատ հասկանալի պատճառներով» և այլն...

Կոմենտարիաների կարիք չը կայ։

«Ձեր» գիրքը և Toischer-ի «Theoretische Pädagogik» ձեռնարկը համեմատած և երեսները նշանակած, թէ ո՞ր գլուխը ո՞րտեղից էք արտագրել, սրա հետ միասին յանձնեցի «Մշակի» խմբագրութեանը։

Եւ որովհետև դուք ինձ դատարանի անունով սպառնալիքներ էք կարդում, այլևս աւելորդ եմ համարում մանրամասնօրէն հրատարակել, թէ ո՞ր երեսը գերմ. ո՞ր երեսից էք արտագրել։

Նորից պնդելով իմ ասածները՝ պատրաստ եմ իմ իսկական անունով ներկայանալ դատարանի առաջ և ապացուցել իմ արած մերկացումը։

Ֆրայեան

Ծ ա ն. խ մ բ.—Ներկայ բանակռիւը մեր լրագրի էջերում համարում ենք սպառված, մանաւանդ որ նա փոխադրվում է դատարան քննութեան համար։

—

Թիֆլիս, 13 յուլիսի

Տարիներ շարունակ մամուլը, և մասնաւորապէս «Մշակը», քարոզել է, որ մեր գործիչները գնան գաւառները և գիւղական ժողովրդին ծանօթացնեն կատարելագործված արհեստի ու արդիւնագործութեան նոր ձևերի հետ։

Եւ մենք ուրախացել ենք, երբ սակաւաթիւ դէպքերը ցոյց են տուել մեզ այդպիսի փորձերի սկզբնաւորութիւնը մեր երկրում։

Այդ տեսակ դէպքերի թւին է պատկանում մի քանի մասնագէտների այս տարի գնալը դէպի Փամբակի շրջանը, որտեղ նրանք դասախօսել են երկրագործութեան, անասնապահութեան, մեղուապահութեան, մրգաբուծութեան մասին։

Այդպիսի համակրելի գործունէութեան ընդարձակումը և զարգացումը կարող է շատ մեծ օգուտներ տալ մեր ժողովրդին, և մենք յոյս ունենք, որ մեր մասնագէտները կը շարունակեն իրանց արդիւնաւէտ և բեղմնաւոր աշխատանքը հայ գիւղացիութեան աշխատաւոր մասսայի օգտին։

Ողջունելով այդպիսի աշխատանքի և գործունէութեան հաստատվելը մեզանում, մենք կրկնակի յանցաւոր և վրդովեցուցիչ ենք գտնում «Խաթաբալայի» վերջին համարի միմոսական և ցինիկ ծաղրը, ուղղված այդպիսի գործունէութեան դէմ։

ու նստած էին Սուլջայ Նիզամը, իր մեծ որդի Սուլջայ Լեաշկեարը և իրանց ոստիկանապետը. դրան մօտ կանգնած էին չորս ծառաներ. յանկարծ ներս մտաւ տեղական պօստի կառավարիչը մի արկղիկ թեւի տակ և մի քանի նամակներ ձեռքում. նա գլուխ տալով յանձնեց արկղը և նամակները Սուլջայ Նիզամին, որը առնելով նամակները և նայելով կնիքներին՝ նախ բաց արեց Միր-Աբդուլլահի նամակը, կարդաց, ծիծաղեց և նամակը տուեց որդուն, որը կարդում էր արկղի հասցէն և կնիքները։

«— Տեսնո՞ւմ էք,—ասաց նա դէպի մեզ դառնալով,—քաղաքը արդէն վտանգված է այդ բաղդախնդիր լօթիների կողմից. ազգաբնակութիւնը փախչում է լեռնապատառ. ահա իմ մի բարեկամն ուղարկել է ինձ իր ունեցած արժէքաւոր իրերը, որպէսզի ինքն էլ մի կերպ փախչէ այդ դժոխքից։

«Եւ պատռեց մի այլ ծրար։

«Սուլջայ Լեաշկեարը տեղեկանալով նամակի բովանդակութեան հետ՝ որպէս մի ուրախացած երեխայ շտապեց բաց անել արկղը՝ մատանին շուտ տեսնելու անհամբերութեամբ։

«— Ջանըմ, այսպիսի ժամանակներում վտանգաւոր է այդ տեսակ իրեր ստանալ և անզգուշաբար վարվել հետը. տուէք տանեն դրսում բաց անեն,—ասաց Ս.։

«— Ճիշդ է ասում պարոնը,—հաստատեց Սուլջայ Նիզամը,—տարէք միւս սենեակում բաց արէք։

«— Այ վախկոտներ էք հա. մի՞թէ սա մեր բարեկամի նամակը չէ, սա նրա ձեռագիրը չէ, թէ՞ նոր ենք նրանից կապոցներ ստանում։ Ով վախենում է, թող նա դուրս գնայ։

«Բոլորը ծիծաղեցին։ Սուլջայ Լեաշկեարը հանելով գրչահատը պատռեց կտաւը. տակից ինչ-որ թելերով կապված էր. հէնց այն էր որ ուզեց երկրորդ թելը կտրել՝ ահա յանկարծ տեղի ունեցաւ այնպիսի մի սոսկալի դղրդոց, որ իսկոյն ճրագները հանգան և ամեն կողմից լսելի էին միայն տնքոցի և հառաչանքի ձայներ։ Դրսի ծառաները իսկոյն հաւաքվեցին, կանայք բաց երեսով և վայ տալով մտան սենեակը, ճրագ բերեցին, և տեսնվեց մի կատարեալ սպանդանոց։ Սուլջայ Նիզամը հոգեվարքի մէջ էր. Սուլջայ Լեաշկեարը արդէն վաղուց էր մեռել. պօստի կառավարիչը և ոստիկանապետը յետին շնչում թաւալվում էին արեան մէջ. երկու ծառաներ նոյն դրութեան մէջ էին. հայերից Ջբրայիլը և Յակովբ անունով մէկը ընկել էին փորի վրա և վայ կանչում։ Այնպիսի մի սոսկալի իրարանցում ընկաւ գիւղաքաղաքը, որ, ինչպէս կասեն, շունը տիրոջ չէր ճանաչում։ Մենք հազիւ կարողացանք վեր առնել մեր վիրաւորներին և մի տան մէջ պատսպարվել մինչև առաւօտ»։

18-ին արդէն այդ ուրախ լուրը տարածվեց քաղաքում և պաշտօնապէս հաստատվեց ի հրճուանս յեղափոխականների և մասնաւորապէս վրացիների։ Նոյն այդ օրը տեղի ունեցաւ և մի այլ ուրախութիւն։ Այդ օրը քաղաք մտան հայ կամաւոր 35 զինուորներ Քեռու խմբապետութեամբ, որոնց ընդառաջ էին գնացել մօտ 300 հրացանակիրներ երաժշտութեամբ։ Նրանք նախ ներկայացան Սաթթար խանին, ապա նոյն շուքով մտան անջումանի ժողովարանը, որոնց ընդունեցին բուռն կեցցէներով, և խօսեց մօլլաներից մէկը ազգերի համերաշխութեան մասին։ Ապա խումբը հրաժեշտ տալով մտաւ նախօրէն պատրաստված բնակարանը։

(Վերջը միւս անգամ)

Երգիծաբանական թերթը կարծել է, թէ նա պիտի անխտիր ծաղրէ ամէն բան, որպէս մի կատարած լինի թերթի ծրագիրը, թէեւ դրանով նա ծաղրել է միայն իր թիւր հասկացողութիւնը կուլտուրական գործունէութեան մասին։

Խորհուրդ կը տայինք այսուհետեւ գէթ լինել գիտակից և ոչ միակողմանի, որպէս զի հասարակութեան պժգանքին և դատապարտութեան չարժանանայ։ Ընթերցող

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Թաւրիզ, 10 յուլիսի

Թաւրիզի Հայուհեաց Միացեալ Ընկերութեան վարչութեան պաշտօնավարութեան եռամեայ ժամանակաշրջանը լրացած լինելու պատճառով անցեալ ամսին կայացաւ ընդհանուր ժողով, վերջին տարվայ գործունէութեանը և համարատւութեանը ծանօթանալու և նոր վարչութիւն ընտրելու համար։

Ընկերութեան վերջին տարվայ կեանքը խիստ անմխիթար պատկեր ունի։ Քսանամեայ ընկերութիւնը հոգեվարքի մէջ է։ Դրամագլուխ բոլորովին գոյութիւն չունի. նոյնիսկ Արամ Ղազարեանի յայտնի կտակի անձեռնմխելի գումարից 1600 թուման ծախսված է Տիգրան Աֆրիկեանի դպրոցների վրա։ Բնականաբար խիստ մեծ անարդարութիւն է հանգուցեալ Արամ Ղազարեանի կտակի անձեռնմխելի գումարին ձեռնամուխ լինել ի հաշիւ Աֆրիկեանի. բայց ինչ անէր ընկերութեան վարչութիւնը, երբ իրանից անկախ էին սոխպողական հանգամանքները։

Կաթողիկոսական ընտրութեան առիթով երբ թեմիս առաջնորդը գտնվում էր Թիֆլիսում, Տ. Աֆրիկեանը նրան խոստացել էր խնդիրը մի կերպ կարգադրել. բայց մինչև օրս այդ չարաբաղդ գործը մնում է անվախճան։ Ցուսանք, որ Աֆրիկեանը կը խնայէ քսանամեայ մի ընկերութեան և չի ցանկայ նրա մահվան պատճառ դառնալ։ Նոր վարչութիւնը ընտրվեց նոր բաժանորդագրված անդամների քուէով։ Ի դէպ՝ աւելորդ չեմ համարում յիշատակել, որ խմբականութիւնը պակաս մահացու հարուած չը տուեց ընկերութեան։ Նախկին վարչութեան ընտրութեան օրով երբ թայֆայականների ոչ ցանկալի թեկնածուներ անցան, քուէարկութեան մասնակցող անդամներից շատերը հրաժարվեցին անդամավճարներ տալուց, իսկ անուղղակի միջոցներով հնարաւոր եղաւ Աֆրիկեանի խնդիրը բարձրացնել, որի շնորհիւ ներկայ վիճակը ստեղծվեց։

Այս անգամին մենք չենք կարծում, որ ընկերութեան անդամները նոյն եղանակին հետեւեն, ինչ որ տարիներ առաջ տեղի ունեցաւ. այսինքն՝ այս անգամին էլ նրանք հրաժարվեն անդամակցութիւնից, որոնց ցանկութեան անհամապատասխան է ներկայ ընտրութիւնը։ Ընդհակառակը պիտի գոհ լինել, որ նոր վարչութիւնը այսպիսի հանգամանքներում ստանձնում է ընկերութեան գործերի ղեկավարութիւնը, որը մեծ ճիգ ու ջանք պիտի գործ դնէ վերակենդանացնելու համար գործը։

Իգական սեռի պարտականութիւնը պիտի լինի կրքեր և անձնական հաշիւներ մի կողմ դնել և միահամուռ ջանքերով աշխատել քսանամեայ արդիւնաւէտ գործը չը մեռցնելու։ Թէ ներքին և թէ արտաքին «մեռցնողները» շատ շատ են… գոնէ իգական սեռը պիտի աշխատի «մեռցնողների» շարքով չընթանալ։

Պատգամաւորական ժողովը զբաղվում է կենտրոնական-թեմական դպրոցի բացման խնդրով։ Հաւանական է, որ առաջիկայ տարի երկու դասարաններ բացվեն Թաւրիզահայերի նուէրներով, մինչև որ հանգուցեալ Եգոր Զոհրաբեանի կտակը կը մտնի գործադրութեան, ապահովելով ընդմիշտ դպրոցի գոյութիւնը։

Նորընտիր Կաթողիկոսի Էջմիածին ժամանման առիթով՝ թեմիս առաջնորդը պիտի գնայ Էջմիածին։ Մէկ և կէս տարվայ նրա պաշտօնավարութիւնը Ատրպատականի թեմում ապացուցեց, որ բազմահմուտ գիտնական վարդապետը փառաւոր ապագայ ունենալու բազմաթիւ առհաւատչեաներ ունի։ Ատրպատականի թեմակալութիւնը ամենադժուարին և ամենապատասխանատու պաշտօնն է թէ ռուսահայ և թէ թիւրքահայ թեմերի շարքում։ Այստեղի մի տարվայ պաշտօնավարութիւնը առանց գժտութիւնների ու տարաձայնութիւնների՝ հաւասար է այլ թեմերի 10 տարվայ պաշտօնավարութեան։ Այս բոլորով հանդերձ Թաւրիզահայերը խիստ կասկածանօք են վերաբերվում թեմակալի վերադարձին։ Շատերը այն կարծիքի են, որ նորընտիր Կաթողիկոսը իր մօտ կը պահէ մեր թեմակալին, որովհետեւ գործունեայ վարդապետներ խիստ հազուագիւտ են։

Ագանայի վերաբերմամբ, ինչպէս նախընթացներով յիշել եմ, անտարբեր չը մնաց և մեր քաղաքը. հանգանակութիւնը աջողութեամբ է առաջ գնում։ Վերջերս տեղի ունեցաւ այդ նպատակով և ցերեկոյթ, ուր թեմ. առաջնորդը ներկայ եղողներին համառօտ պատմական տեսութեամբ ծանօթացրեց աղէտի շրջանների հետ, յոյս յայտ-

նելով, միաժամանակ, որ հայ ժողովուրդը այդքան տառապալից փորձութիւններից յետոյ չի կորցնի իր կենսունակութիւնը և կունենայ վերջ ի վերջոյ իր կենսալից փառաւոր ապագան։ Իրօ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՀԵՌԱԳ. ԳՈՐԾ.

16 յուլիսի

ՍԱԽԱԼԻՆ։ Օնօր գիւղում գիշերվայ 2 ժամ 30 րոպէին զգացվեց թեթեւ երկրաշարժ, ստորերկրեայ խուլ ձայնով։

ՕԴԷՍՍԱ։ Զինուորական - նահանգական դատարանը Նօվօրօսիյսկի համալսարանի ուսանողների կենտրօնական օրգանի գործը քննելով արդարացրեց բոլոր մեղադրվողներին։

ՊԱՐԻԶ։ Մինիստրների խորհուրդը ծովային մինիստրի առաջարկութեան համաձայն հաստատեց լուրջ փոփոխութիւններ կենտրօնական վարչութեան պաշտօնեաների մէջ։

ԵԱՐՕՍԼԱՒԼ։ Յուլիսի 16-ին նահանգում ուրագան անցաւ։ Եարօսլաւլում կտրտվեցին տելէֆօնային թելերը, կոտրվեցին ծառեր, պոկվեցին եկեղեցիների տանիքները։ Րիբինսկի շատ տներում պոկված են տանիքները, սաստիկ փչացվեցին քաղաքային սկվէրները, բուլվարը և բանջարանոցները։

ԹԷՕԴՕՍԻԱ։ Տաքութիւնը հասնում է 45 աստիճանի։ Արեւահարութեան դէպքեր կային։

ՎԱՐՇԱՎԱ։ Չէխական հիւրերը կը ժամանեն Վարշավա յուլիսի 31-ին և կը դիմաւորվեն Վարշավայում երաժշտութեամբ Վարշավայի կօմիտէտի կողմից, որի նախագահը ողջոյնի ճառ կարտասանէ։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Ց. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից
ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Յ. ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.։
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—11—ժ. աչքի, ներքին և նեարդային։
Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.։
Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.։
Մ. Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։
Ն. Վ. ԱԼԲՐԵԽՏ—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.։
Օ. Վ. ԳԵՑԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԷԼ—12—1 ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.
Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1 ժ. ներքինհ. և երեխայոց հիւ.։

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Օ. Վ. ԳԵՑԵՎՍԿԱՅԱ-ԷՆԳԷԼ—6— հ. ժ., մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց։
Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.։

Վճարը 50 կ.։ Զքաւորները ձրի։ Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին։
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Ամառային երթեւեկութիւն
(Թիֆլիսի ժամանակով)

Թիֆլիսից մեկնում է

ԲԱԳՈՒ՝ ՊՕՍՏԱՏԱՐ գնացքը 11 ժ. 38 ր. երեկ., Գանձակ է հասնում 6 ժ. 1 ր. առ., Եւլախ՝ 7 ժ. 58 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ 1 ժ. 12 ր. ցերեկ. Բալաջարի 4 ժ. 43 ր., Բագու՝ 6 ժ. 7 ր. երեկ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԳՆԱՑՔ № 6՝ 7 ժ. 36 ր. առ., Գանձակ է հասնում 1 ժ. 41 ր. ցերեկ., Եւլախ՝ 3 ժ. 36 ր. ցերեկ., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 15 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 11 ժ. 37 ր. գիշ., Բագու՝ 12 ժ. 44 ր. գիշ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԳՆԱՑՔ № 12՝ 10 ժ. 11 ր. երեկ., Գանձակ՝ 4 ժ. 13 ր. առ., Եւլախ՝ 6 ժ. 8 ր. առ., Հաջի-Կաբուլ՝ 10 ժ. 32 ր. Բալաջարի՝ 1 ժ. 44 ր. ցերեկ., Բագու՝ 2 ժ. 18 ցերեկ.։

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ ՊՕՍՏԱՏԱՐ 1 ժ. 44 ր. գիշեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 12 ժ. 35 ցերեկ., Ուլուխանլու՝ 6 ժ. 11 ր. առ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 10 ր. գիշեր.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ ԱՊՐԱՆՔ. 5 ժ. երեկ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 38 ր. առաւ., Ուլուխանլու՝ 9 ժ. 12 ր. առաւ., Երեւան՝ 10 ժ. 7 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄ՝ ԱՐԱԳ. ԳՆԱՑՔ 8 ժ. 31 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 7 ժ. 41 ր. առ.։ ՊՕՍՏԱՏԱՐ՝ 9 ժ. 4 ր. երեկ., Բաթում է հասնում 10 ժ. 33 ր. առ.։ ՄԱՐԴԱՏԱՐ՝ 1 ժ. 1 ր. գիշ., Բաթում է հաս- 2 ժ. 34 ր. ցերեկ.։

Թիֆլիս է հասնում

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ ՊՕՍՏԱՏ. ԳՆԱՑՔԸ 8 ժ. 6 ր. առաւ. ՄԱՐԴԱՏԱՐ № 5՝ 12 ժ. 11 ր. գիշ., ՄԱՐԴԱՏԱՐ. № 11՝ 10 ժ. 45 ր. առ.։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ ԱՐԱԳ. 9 ժ. 36 ր. առ., ՊՕՍՏ. 10 ժ. 38 ր. երեկ., ՄԱՐԴԱՏԱՐ՝ 8 ժ. 42 ր. առ.։

ՋՈՒԼՖԱՅԻՑ-ԵՐԵՒԱՆ՝ ՊՕՍՏ. 6 ժ. 26 ր. երեկ. ՄԱՐԴԱՏԱՐ-ԱՊՐԱՆՔ. 6 ժ. 27 ր. ցերեկ.։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՑԱՌԱՊԷՍ «ՄՇԱԿԻ» ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

Ներկայ յուլիսի 15-ից մինչև առաջիկայ օգոստոսի 15-ը «Մշակի» բոլոր բաժանորդները՝ թէ Թիֆլիսի և թէ դրսի (նոյնպէս արտասահմանի) արտօնութիւն ունեն «Աղբիւր-Տարազի» Շտուտգարդում հրատարակած մեծադիր ֆօտօ-գրաւիւր ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ պատկերը (մինչև օրս հրատարակվածներից ամենաաջողը և ամենագեղանին) հատը 1 ր. 50 կ. և ՎԵՀԱՓԱՌ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ պատկերով մի դիւժին (12 հատ) բաց նամակ գինը 50 կ., ընդամենը 2 րուբլու փոխարէն ստանալ ՄԻ ՌՈՒԲԼՈՎ, հանդերձ ճանապարհածախսով։

—

Պատկերն ու բաց նամակները բաժանորդին կուղարկվեն պատուէրն ստացած օրը պօստով, խնամքով ամրացված յատուկ խողովակներում։

«Մշակի» բաժանորդները պէտք է պօստային փոխանակագրի վրա կպցնեն իրանց տպված հասցէն, պոկելով «Մշակի» բանդերօլից։

Վերադիր վճարով կամ ապառիկ պատուէրներ չեն ընդունվում։

—

Պատուէրները պէտք է ուղարկել «Մշակի» կամ «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւնների հասցէներով։

Թիֆլիսի բաժանորդները ստանում են իրանց պատուէրը եկոյն «Մշակի» կամ «Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութիւններից։

Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ և ՎԵՀԱՓԱՌ ԻԶՄԻՐԼԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ պատկերով 12 հատ բաց նամակներ մասնաւոր մարդկանց համար արժեն 2 ր., նոյնպէս և «Մշակի» բաժանորդների համար, օգոստոսի 15-ից յետոյ։ 665. 3—1

ԹԻՖԼԻՍԻ ԿԵՆՏՐՕՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ

վաճառվում են հետեւեալ գրքերը.

Ալթունեան, Կենդանաբանութեան դասագիրք. գ. 60 կ.
Բէրտրան, Մեղուների խնամատարութիւնը. գ. 1 ր.
Բուլգակօվ, Ինտելիգենցիա և կրօն. գ. 10 կ.
Բրտեան, Քաղաքավարութիւն, կանոնաւոր կեանքի ուղեցոյց. գ. 60 կ.
Երեմեան, Նոր կենդանաբանութիւն և մարդաբանութիւն. գ. 1 ր. 20 կ.
Զաւարեան, Անասնապահութիւնը և կաթնատնտեսութիւնը մեր և ուրիշ երկիրներում. գ. 20 կ.
Մարգարիտ, Շողիկի դարձը հայրենիք. գ. 10 կ.
Մելիք-Շահնազարեան, Ռուսահայերի գիւղատնտեսութեան վիճակը և գիւղատնտեսական դպրոցի կարիքը. գ. 15 կ.
Ջանեան, Բացվող ծաղիկներ. գ. 50 կ.
Քաջունի, Պարտիզպանութիւն. գ. 60 կ.
Адонцъ, Арменія въ эпоху Юстиніана 4 р.
Макъ-Колля, Султанъ и державы, вмѣсто 1 р. 50 к.—75 к.
Դիմել՝ Тифлисъ, Въ Центральную книжную торговлю. 663. 1—1

ՀՐԱՒԷՐ

Թեմակալ սրբազան առաջնորդի յուլիսի 15-ի, ս. ւ. տարվայ, № 961 մակագրութեան համաձայն՝ ամսիս 19-ին, կիրակի ժամը 9-ին Վերայի ս. Խաչ եկեղեցում լինելու է ծխականների ժողով՝ քննելու հետեւեալ հարցերը.

Եկեղեցու և գերեզմանատան ելեւմտի հաշուետուութիւն։

Նախկին և ներկայ երէցփոխների հաշուետուութիւնը։

Ընտրել ծխականներից լիազօրներ և հաշուետուներ հետեւեալ հարցերը հետազօտելու։

Եկեղեցու անխուսափելի վերանորոգութիւնը։

Եկեղեցու անունով կտակված գումարների որոշումը։

Եկեղեցու և գերեզմանատան յարաբերութեան սահմանը որոշելու։

Ներկայ երէցփոխի անկանոն ընտրութեան մասին և նոր հոգաբարձութիւն ընտրելու հարցը։

Եկեղեցու բակից և սենեակներից օգտվելու իրաւունքը։

Եկեղեցու և գերեզմանատան սպասաւորների անհրաժեշտութիւնը և ռոճիկի հարցը։

Խորհրդակցութիւն նիւթական աղբիւրներ գտնելու. եկեղեցու նորոգութեան և ծխական ուսումնարան ունենալու համար։

Ուստի հրաւիրում եմ յիշեալ եկեղեցու պ. պ. ծխերին՝ յիշված օրը և ժամին շտապել եկեղեցի մասնակցելու ժողովին։

Գործակալ ա. մ. Թիֆլիսի՝
Գրիգոր ա.-ք. Մանդակունի
669. 1—1

ՈՒՍԱՆՈՂ-ՄԱՏԵՄԱՏԻԿ

ցանկանում է առաջիկայ ուսումն. տարում ուսուցչութեան տեղ ունենալ հայոց դպրոցներում։ Դիմել՝ Կարս, Գեղամ Բայբուրդցեանին։
(շ. կ. ե.) 662. 3—1

ԶԱՔԱԹԱԼԱՅԻ կար ու ձեւի դպրոցի համար հարկաւոր է մի

ՎԱՐԺՈՒՀԻ

Պայմանների մասին դիմել Յովհաննէս Խաչատրեանին, Тифлисъ, Абасъ-Абадскій пер. д. Тотомянца, № 10.
(18, 23, 28) 666. 3—1

ԽՕԼԱԹԱՆԻ

(Մերվ քաղաքից մօտ 50 վերստ հեռու)
մի քանի հայ ընտանիքների մանկանց համար
հարկաւոր է

ՄԻ ՎԱՐԺՈՒՀԻ

ռուսերէն և հայերէն պարապելու համար։
Պայմանների մասին դիմել Мервъ, Давиду Андреевичу Кеворкяну.
(օ. մ.) 668. 5—1

Мамед-Али ШАХЪ
НАРОДНОЕ ДВИЖЕНІЕ
ВЪ КРАѢ ЛЬВА И СОЛНЦА
Цѣна 1 рубль
СКЛАДЫ ИЗДАНІЯ: Тифлисъ
КН. ТОР. ГУТТЕМБЕРГ
Александрополь ТИПОГР.
„ШИРАКЪ"
АТРПЕТЪ
664. 1—1

Ս. ԴԷՄՈՒՐԵԱՆ

„Ք Ն Ա Ր"

Ժողովրդական երգարան (եւրոպական նօտաներով)։
Գինն է 1 րուբ.
Հասցէ՝ Делижанъ, Степану Демуряну
կամ
Тифлисъ, книж. магазинъ «Гуттенбергъ».
(հ. շ.) 654. 5—2

Սրանով յայտնում եմ ի գիտութիւն յարգելի

ՀԱՑԱՎԱՃԱՌՆԵՐԻ

որ Ստաւրօպօլ քաղաքում բացել եմ հացավաճառատուն։

Գլխաւոր նպատակս է մատակարարել Անդրկովկասեան քաղաքներին ամեն տեսակ հացահատիկ և ալիւր թէ տեղից և թէ շրջակայ կայարաններից։

Ալիւրը պատրաստում եմ սեփական ընտիր ցորենից՝ հետեւեալ տեսակների—«կրուպչատկա», «սէյանկա» և «բազմօլ»։

Հետաքրքրվողներին եկոյն ուղարկում եմ նմուշները՝ միաժամանակ նշանակելով և գները։

Գների զգալի փոփոխութեան ժամանակ կլիէնտներին յայտնվում է հեռագրով։

Խնդրում եմ ի նկատի ունենալ, որ ամեն մի ապրանք ես գնում եմ առաջին ձեռքից այնպէս որ այդ հանգամանքը հնարաւորութիւն է տալիս ինձ վաճառել ուրիշներին աժենորմալ գներով։

Յուսով եմ, որ յարգելի վաճառականները անուշադիր չեն թողնի իմ ֆիրման։

Պատուէրները կը կատարվեն կարելոյն չափ շտապով, ամենայն ճշտութեամբ և բարեխղճօրէն։

Թղթակցութիւնները հայերէն և ռուսերէն լեզուներով։
Յարգանօք՝ Մ. Ց. ՖԱԼԱԿԵԱՆՑ

Հասցէ՝ Նամակի համար. Ставрополь-губ., М. А. Фалакянцу, почт. я. № 48.
Հեռագրի համար. Ставрополь.-губ., Фалакянцу.
(շ.) 50—48

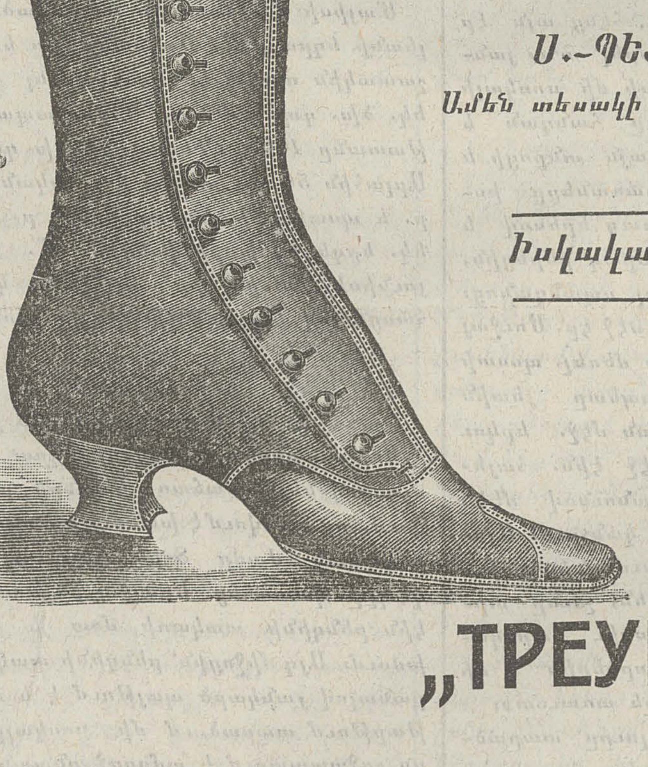

ԲԱՐՁՐ ՏԵՍԱԿԻ

ԿՕՇԿԵՂԷՆ

Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՄԵԽԱՆԻԿ. ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ԸՆԿ.
Ամեն տեսակի մօդային ձեւերի. գտնվում է բոլոր յայտնի խանութներում։
ФАБРИЧНОЕ КЛЕЙМО
Իսկականը միայն այս դրոշմով
С.ПЕТЕРБУРГЪ.
ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՌԷԶԻՆ. ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐ.
ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ТРЕУГОЛЬНИКЪ"
ԱՆՈՒՆՈՎ
Թիֆլիսի բաժանմունքը գտնվում է ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ
ԱՅԴՏԵՂ ԿԱՅ ՊԱՀԵՍՏ ԿԱՃՈՒԵՂԷՆԻ Ռուսական և արտասահմանեան արդիւնաբերութեան
ԿՐԿՆԱԿՕՇԻԿՆԵՐԻ ՌՈՒՍ-ԱՄԵՐԻԿԱԿԱՆ ՌԷԶԻՆԻ ՄԱՆՈՒՖԱԿՏՈՒՐԱՅԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
Կրեմ եւ Ապրետուրա կօշկեղէնի համար
Ս.-ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՄԵԽ. ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ԸՆԿԵՐ.
(շ.) 182. 0—21